

2018-03

jaargang 49
nummer 03
april 2018

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

IN DIT NUMMER ONDER MEER

De Europese RePubliek
Zuiver schelden a.u.b.
Fietsen in de woestijn

De remedie: exorcisme
Christendom als ratjetoe
Monsterverbond in de V.S.

Algemene
Jaarvergadering
zaterdag 14 april 2018
Utrecht

VRIJDENKERSBORREL

Een Vrijdenkersborrel (of Verlichtingsborrel of Tafel van de Rede) is een maandelijks feestje over helder denken, de moraal en het goede leven. Voor vrijdenkers, atheïsten, humanisten, skeptici en andere belangstellenden op zoek naar de rede. Er worden een aantal van deze evenementen in Nederland georganiseerd. Zou u er zelf eentje willen organiseren? Neem dan contact met ons op via info@devrijgedachte.nl.

!!! LET OP: Tijd en plaats van de hieronder vermelde borrels kunnen veranderen.
■■■ Kijk dus altijd op onze website voor de actuele informatie.

Amsterdam – Vrijdenkersborrel
Dovenontmoetingscentrum, Stadhouderskade 89, Amsterdam
Wanneer: elke derde woensdag van de maand
Tijd: 20:00 – 22:00 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Kosten: vrij toegang, drankjes voor eigen rekening
Contact: amsterdam@devrijgedachte.nl

Deventer – Vrijdenkersborrel / Tafel van de Rede
Locatie: De Fermerie, Muggeplein 9, Deventer
Wanneer: elke tweede donderdag van de maand
Tijd: 20:00 – 22:00 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Kosten: vrij toegang, drankjes voor eigen rekening
Contact: deventer@devrijgedachte.nl

Den Haag – Haagse Verlichtingsborrel
Locatie: Café Van Beek, Turfmarkt 6, 2511 CA Den Haag
Wanneer: elke tweede maandag van de maand
Tijd: 20:00 – 22:00 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Kosten: €3,00, drankjes voor eigen rekening
Contact: redactie@verlichtingsborrel.org

Utrecht – Vrijdenkersborrel / Tafel van de Rede
Locatie: Bar Walden, Domplein 16, 3512JD Utrecht
Wanneer: elke derde maandag van de maand
Tijd: 20:00 – 22:00 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Kosten: vrij toegang, drankjes voor eigen rekening
Aanmelding: niet nodig
Contact: fransvandongen9@gmail.com
(Frans van Dongen zoekt via deze Utrechtse borrels ondersteuning voor zijn kandidatuur als ASP-lid voor de Utrechtse gemeenteraadsverkiezing.)

Bezoek onze website
devrijgedachte.nl
en onze Facebook-
pagina

COVER

Voorzijde: Standbeeld van Multatuli in Amsterdam door Hans Bayens (1987) (foto René van Elst)
Achterzijde: Zitting van het Europees Parlement in Straatsburg (foto Diliff - Wikimedia Commons); beeld uit de film *Wadjda*; portret van Montaigne.

Sinds 1856

Atheïstisch-Humanistische Vereniging

De Vrije Gedachte

Uitnodiging voor de Algemene Jaarvergadering van vrijdenkersvereniging DE VRIJE GEDACHTE

op zaterdag 14 april 2018 in het Cursus en Vergadercentrum Domstad,
Koningsbergerstraat 9, 3531 AJ Utrecht (route zie ommezijde).
Zaal open 13.30 uur, aanvang 14:00 uur

In verband met de zaal en de catering verzoeken wij u vriendelijk om u
voor 10 april per e-mail aan te melden via info@devrijegedachte.nl

**De jaarstukken worden als pdf-bestand toegestuurd
aan alle leden van wie een e-mail-adres bekend is.**

De Algemene Jaarvergadering is niet openbaar en alleen toegankelijk voor leden van de vereniging en genodigden met goedkeuring van het bestuur. **We beginnen om 14.00 uur met een presentatie door Dr. Rudy Schreijnders van zijn proefschrift over Rudy Kousbroek.** Daarna volgt de ledenvergadering en na afloop drinken we iets met elkaar.

Agenda Ledenvergadering:

1. Opening door de voorzitter;
 2. Ingekomen stukken en mededelingen;
 3. Goedkeuring notulen jaarvergadering 25 april 2017;
 4. Jaarverslag 2017;
 5. Financieel verslag van de penningmeester over 2017;
 6. Verslag van de kascontrolecommissie;
 7. Benoeming nieuwe kascontrolecommissie;
 8. Verslag overige permanente en tijdelijke commissies;
 9. Begroting 2018;
 10. Vaststelling contributie en abonnementsgeld voor 2019;
- Korte pauze;
11. Bestuursactiviteiten;
 12. Bestuursvoorstellen;
 13. Internetzaken;
 14. Bestuursverkiezing;
 15. Rondvraag;
 16. Sluiting.

Z.o.z. voor toelichting op enkele agendapunten en route-informatie.

Toelichting agenda:

Agendapunt 7:

De kascommissie bestaat uit Roel Bor en Marjan Hogeboom.

Agendapunt 8:

Naast de kascontrolecommissie kent de vereniging nog de redactiecommissie van De Vrijdenker en een lobbycommissie. Tevens heeft de vereniging vertegenwoordigers in de Stichting Leerstoel Leo Polak aan de Universiteit van Groningen.

Agendapunt 10:

Het lidmaatschap van de vereniging bedraagt thans (2018) € 30,00 en het abonnement op ons tijdschrift De Vrijdenker € 36,00 per jaar. Een lid-abonnee is € 62,00 verschuldigd. Het bestuur stelt voor deze bedragen voor 2019 te handhaven.

Agendapunt 11:

- Op **vrijdag** 8 juni Vrijdenkersdag. Thema is 'De noodzaak van een luid atheïsme?' Aangrijpingspunt is het verschijnen in herdruk van Constandses *Grondslagen van het atheïsme*.
- Voor oktober is de 32e Anton Constandse-lezing gepland. Na afloop vindt de laudatio plaats van de *Vrijdenker van het jaar*.

Agendapunt 14:

Er zijn geen aftredende bestuursleden. Uitbreiding van het bestuur is zeer welkom.

Kandidaten voor het bestuur kunnen zich tot 10 april 2018 aanmelden.

De kandidatuur dient door ten minste vijf leden te worden gesteund.

Kandidaatstelling is mogelijk via het e-mailadres: info@devrijgedachte.nl.

Routebeschrijving openbaar vervoer

Vanaf het Centraal Station Utrecht

Lopend (ca. 10 minuten) uitgang Jaarbeursplein; dan Jaarbeurs aan de rechterzijde passeren, het parkeerterrein schuin oversteken volgens het kaartje. Bij de stoplichten de grote weg met sneltram oversteken, u ziet het vergadercentrum voor u in de zijstraat.

Met de sneltram 60 richting IJsselstein of 61 richting Nieuwegein Zuid; halte Graadt van Roggenweg uitstappen, u ziet het vergadercentrum direct in de zijstraat ten westen van de halte.

Routebeschrijving auto

Het vergadercentrum adviseert om gebruik te maken van de P+R Westraven, gelegen aan de A12, afrit 17, volg de borden naar P+R Westraven. Vlak voor de parkeergarage stapt u op de sneltram richting Utrecht en stapt u bij de halte Graadt van Roggenweg bij het vergadercentrum voor de deur uit.

Meer details en opties voor automobilisten zie: <http://www.accommodatiedomstad.nl/routebeschrijving/>

De Vrijdenker

jaargang 49 • nummer 03 • april 2018

INHOUD

Titel	Auteur(s)	Pag.
* Uitnodiging Algemene Jaarvergadering	<i>Bestuur</i>	(1+2)
* Colofon De Vrijdenker / Informatie De Vrije Gedachte	<i>Redactie/Bestuur</i>	4
* Ulrike Guérot - Red Europa! (boekbespreking)	<i>Enno Nuy</i>	5
* Lessen voor links (boekbespreking van Zineb El Rhazoui - <i>Vernietig het islamitisch fascisme</i>)	<i>Floris van den Berg</i>	8
* Wel zuiver schelden! (reactie op <i>Lessen voor links</i>)	<i>Anton van Hooff</i>	10
* Het Blaine Amendement	<i>Maarten Gorter</i>	11
* Jan Börger, Jan... wie?	<i>Jules Brabers</i>	14
* Het meisje dat durfde te fietsen	<i>Thomas Spickmann</i>	16
* Zelf en wereld volgens Montaigne (8)	<i>Sicco Polders</i>	17
* Republikein sinds ik kon denken	<i>Anton van Hooff</i>	19
* Dr. Phil over exorcisme	<i>Maarten Gorter</i>	22
* Vrijdenkerszangen (3)	<i>Anon.</i>	23
* Een bizar ratjetoe (a.d.h.v. <i>Abermals krächte der Hahn</i> van K. Deschner)	<i>Jan Willem Nienhuys</i>	24
* Het einde van de geschiedenis is helemaal niet bereikt	<i>Rik Min</i>	27
* Beledigen is helemaal niet slecht	<i>Bob Klerks</i>	28
* Vrijdenkerszangen (4)	<i>Anon.</i>	29
* Mathijs Deen - <i>Over oude wegen</i> (boekbespreking)	<i>Enno Nuy</i>	30
* God is het kwaad (4)	<i>Anton L. Constandse</i>	31
* Aanwijzingen voor auteurs	<i>Redactie</i>	32

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25, profiteer dan van ons aanbod.

Als je je aanmeldt als nieuw lid en jonger bent dan 25 jaar, krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen € 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!

Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te vermelden.

ALGEMENE JAARVERGADERING

zaterdag 14 april 2018 om 14:00 u. (inloop vanaf 13:30 u.) in Cursus- en vergadercentrum Domstad,

Koningsbergerstraat 9, 3531 AJ Utrecht

(vanaf Jaarbeursplein ca. 10 min. lopen, of sneltram 60 richting IJsselstein of 61 richting Nieuwegein Zuid; uitstappen Graadt van Roggenweg.)

Programma: - Lezing door Dr. Rudy Schreijnders, - pauze, - Algemene Jaarvergadering, - borrel.

THEMANUMMER JUNI

Ons juninummer zal gewijd zijn aan **Politieke Religies**.

Graag zien wij vóór 12 mei uw gewaardeerde bijdragen over dit onderwerp tegemoet.

De Redactie

COLOFON De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar
verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de
vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

Jan Bontje
René van Elst – hoofd- en eindredactie, opmaak
Els Geuzebroek
Maarten Gorter
Anton van Hooff
Thomas Spickmann

Adres:

Postadres: De Vrije Gedachte, p/a Humanistisch
Historisch Centrum, Universiteit voor Humanis-
tiek, Kromme Nieuwegracht 29, 3512 HD Utrecht
Tel.: 0854016874 (0648240283)
E-mail: redactie@devrijegedachte.nl
Website: devrijegedachte.nl
IBAN: NL15INGB0000274551

(Leden- en) abonnementenadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— „
- Abonnement € 36,— „
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar)
met abonnement € 30,— „
Zie ook de aanbieding op pag. 1!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking
hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs
gesteld. A.u.b. digitaal aanleveren.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

*De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs
verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk
de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije
Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het
geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid
van de desbetreffende auteur.*

INFORMATIE De Vrije Gedachte

**De vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte**
is opgericht in 1856
onder de naam **De Dageraad.**

Bestuur:

Stanley Bakker
Jacques Honkoop – penningmeester /
vice-voorzitter
Leon Korteweg
Dik Kruithof – secretaris
Fabian van Langevelde – voorzitter

Adres:

Postadres: De Vrije Gedachte, p/a Humanistisch
Historisch Centrum, Universiteit voor Humanis-
tiek, Kromme Nieuwegracht 29, 3512 HD Utrecht
Tel.: 0854016874 (0648240283)
E-mail: info@devrijegedachte.nl
IBAN: NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementenadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie het nevenstaand Colofon van dit blad.

Internet:

- *Website:*
devrijegedachte.nl
- *YouTube-kanaal:*
www.youtube.com/channel/UCGBnWeBA14MF
2n9OnyQqzLw
- *Facebook-pagina:*
https://www.facebook.com/DeVrijeGedachte

Ulrike Guérot – *Red Europa!*

Waarom Europa een republiek moet worden

Atlas Contact, 290 pagina's

Enno Nuy

Met afstand het belangrijkste boek over het lot van het Avondland is niet *Der Untergang des Abendlandes* van Oswald Spengler maar *Red Europa!* van Ulrike Guérot. Niet alleen schetst zij in vlijmscherpe bewoordingen de teloorgang van de EU, daartegenover stelt zij een nieuw perspectief, een utopia zo u wilt, de Europese RePubliek. De analyses van Guérot zijn onontkoombaar en niet te weerleggen. In heldere taal laat zij ons zien waarom deze EU nooit een succes kon worden, een wangedrocht is dat uitsluitend in termen van het liberale markdenken functioneert waarbij de Europese burger wordt gedegradeerd tot een niet-soevereine consument die zich niet meer thuis voelt op zijn continent en in de armen van populistten wordt gedreven. De remedie van Ulrike Guérot is de netwerk-republiek Europa die niet langer een verbond van natiestaten is maar een verbond van autonome regio's. Burgers ontnemen hun identiteit niet aan natiestaten maar aan de regio waarin zij geworteld zijn.

Ulrike Guérot (1964) is oprichter en directeur van het European Democracy Lab

(<https://europeandemocracylab.org/en/>)

en een onvermoeibaar pleitbezorgster van de Europese RePubliek die op 8 mei 2045 een feit moet zijn.

Geboorteafwijking

Vanaf het moment dat dit continent tot natiestaten stelde, belandde het in een Europese crisis, waarin het om niets anders gaat dan macht, markt en geld. Die natiestaten zijn de Rubico van een politiek Europa nooit overgestoken en ze versperden zo de weg naar een Europese democratie. De EU is legaal maar niet democratisch, want er is nooit een politieke unie ontstaan. Raad, parlement en commissie houden zich met zichzelf bezig, er is geen scheiding der machten en de burgers van Europa zijn niet gelijk voor de wet en betalen niet dezelfde belasting. Bij het verdrag van Maastricht werden staat en markt losgekoppeld. Vanaf dat moment werd het monetaire beleid op Europees niveau bepaald en het fiscale en sociale beleid op nationaal niveau. Een markt zonder staat en een munt zonder democratie, dat is echter vragen om problemen. De Euro, aldus Guérot, was vooral een project van de industrie. De Europese industrie kreeg de Euro zonder enige tegenprestatie te hoeven leveren in de vorm van een Europese sociale en fiscale unie! De beslissende geboorteafwijking van de Euro en de EU, die niet meer te corrigeren viel. Arbeid en kapitaal werden losgekoppeld, het kapitaal kon profiteren van de Europese structuren maar arbeid niet en zo leverden de nationale regeringen hun burgers uit aan de Europese interne markt.

Enno Nuy (Aerd, 1950) is ondernemer en oud-hoofd-redacteur van De Vrijdenker.

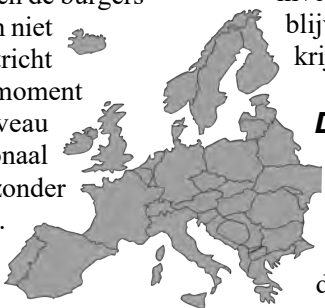

Het grootste probleem is dat EU-beleid door de verschillende natiestaten wordt bepaald. Maar de nationale grenzen staan wagenwijd open voor investeringen en repatriëring van winsten, zodat de monetaire grens eigenlijk de buitengrens is terwijl er tegelijkertijd geen sprake is van burgerlijke en politieke gelijkheid binnen die monetaire ruimte. Er is dus geen Europees parlementarisme dat zeggenschap heeft over de verdeling van de eurowinst. Het gevolg is dat de Euro uiteindelijk onder druk komt te staan, maar die bedreiging komt niet van het populisme; het is juist die Euro die het populisme produceert! En de geschiedenis heeft ons geleerd dat populisme dat op emoties is gebaseerd, zich niet laat temmen; dat elk links-populisme zijn eigen kinderen opeet; en tot slot dat volkeren die onder druk worden gezet zich over het algemeen niet naar links maar naar rechts wenden. Anders gezegd, aldus Guérot: de 'weimarisering' van Europa is al in volle gang.

In het hoofdstuk *Alles is taal* laat Guérot zien dat wij niet of slecht communiceren over Europa en er is een totaal gebrek aan politieke oriëntering, laat staan eensgezindheid. Dit werd alleen maar versterkt door de crisis en de dreigende Grexit, en in het kielzog daarvan door de tegenstellingen tussen noord en zuid. Steeds meer politici nemen afstand van de "ever closer union". De EU-politiek is verworpen tot systeembesturing en technocratisch leiderschap. We ontwikkelen geen transnationale democratie maar regelen nationale schuilkelders. Guérot wijst erop dat de EU geen infrastructurele plannen voor plattelandsgroepen ontwikkelt maar we mogen niet uit het oog verliezen dat het natuurlijk eerst en vooral de natiestaten die het hier af laten weten. De Groningers voelen zich nauwelijks nog Nederlander en dat komt niet alleen door het aardbevingsgevaar. Ook zou de EU veel meer moeten investeren in digitaal Europa. Plattelandsgroepen blijven achter, juist omdat ze niet de beschikking krijgen over een snel breedbandinternet.

De Europese RePubliek

In het hoofdstuk *De utopie als projectie* schetst Guérot de contouren van de Europese RePubliek. Om te beginnen, eerst en vooral, moeten we afscheid nemen van het idee dat de natiestaat de enige politieke vorm is waarbinnen een democratie kan gedijen. Neen, het is de Europese republiek die het enig juiste antwoord biedt. Alleen burgers zijn soeverein en natiestaten zijn de curatoren van onze soevereiniteit. We halen die soevereiniteit terug en bouwen de eerste transnationale Europese democratie: decentraal, regionaal, postnationaal, sociaal en democratisch. In de visie van Guérot zal de Europese burger er geen moeite mee hebben afscheid te nemen van de natiestaat om in plaats daarvan autonome regio's in te bedden in de nieuwe Europese RePubliek.

Vrijwel overal ervaren burgers immers een onoverbrugbare afstand tussen de regio en het politieke centrum van een natiestaat. Het begrip volk is voor de republiek van geen betekenis, de republiek kent slechts burgers en is daarmee de perfecte mal voor een Europese grondwet.

Het is dan ook van het grootste belang dat een Europese republiek zich allereerst richt op het tot stand brengen van een nieuw echt representatief parlementarisme dat de algemene wil ook werkelijk tot uitdrukking brengt: de gelijkheid van alle burgers moet gewaarborgd zijn, gelijk en algemeen kiesrecht voor alle Europese burgers en ten derde het recht op sociale voorzieningen.

Om te beklemtonen dat we Europa opnieuw vorm moeten geven en daarbij niet aanhaken bij oude opvattingen spreekt **Ulrike Guérot** consequent over de Europese RePubliek met hoofdletter R én hoofdletter P. Voor zover ik kritiek op Guérot kan hebben, richt die zich vooral op de deconstructie van de natiestaat. Op pagina 130 verklaart zij: “Nu de natiestaat als politiek raamwerk op het punt staat ineen te storten, omdat hij zich ambivalent verhoudt ten opzichte van de universaliteit van rechten en van de economische organisatiegraad...”. Hier lijkt de wens de vader van de gedachte want als we naar de huidige EU kijken en vooral met betrekking tot al die zaken waarin de EU wordt bedreigd (migratie, buitengrenzen, afbraak rechtspraak, persbreidel) dan zijn het juist de natiestaten die tegen alle afspraken in een eigen weg opeisen en niet terugschrikken voor krijgshaftig geblaf.

Guérot stelt 8 mei 2045 voor als oprichtingsdatum voor de nieuwe Europese RePubliek. We hebben dan een generatie lang de tijd om aan de nieuwe structuur te bouwen, deze datum ligt net zo ver in de toekomst als het Verdrag van Maastricht in het verleden ligt. Daarnaast zal juist rond die tijd de Europese bevolking in omvang gaan slinken, we hebben dan meer plaats, meer banen en meer tijd, mede dankzij digitalisering en robotica.

Het bouwwerk

Hoe ziet dat huis van de Europese RePubliek eruit? Guérot is tot mijn vreugde behoorlijk concreet over het Gebouw van de RePubliek, zowel in termen van functies en organisatie als in termen van architectuur. De RePubliek zal bestaan uit een klassiek tweekamersysteem. Een Huis van Afgevaardigden komt tot stand op basis van ‘één persoon, één stem’ en heeft

initiatiefrecht en volledig begrotingsrecht. Daarnaast bestaat een Senaat, bestaande uit per regio twee senatoren. Huis van Afgevaardigden en Senaat vormen samen het Europees Congres. Er komen transnationale kiesdistricten en transnationale partijen en de Europese president zal rechtstreeks gekozen worden. Er zijn dus nog slechts twee lagen: republiek en provincies en in zo’n republiek is er voor nationalisme geen bestaansgrond meer.

Misschien laten we straks ook kinderen stemmen en waarom zouden we dieren geen eigen advocaat en stem gunnen, waarom zouden we geen stemrecht bieden aan vluchtelingen en asielzoekers? Hoe dan ook, voorbij is de tijd dat we het op moesten nemen tegen een Europa vol lobbyisten. In deze Europese RePubliek zijn het de burgers die de wetten maken.

Die Europese regering houdt zich bezig met zaken die voor de provincies te groot zijn zoals buitenlands beleid, verdediging, gemeenschappelijk budgetbeheer, milieu energie en klimaat, cyber, handel, sociale zaken en eventueel ontwikkelingshulp. Er zullen hoogstens tien tot vijftien ministers nodig zijn. En een bijkomend voordeel is dat op deze wijze ook nationale industrieën worden gedeconstrueerd, zij kunnen niet meer lobbyen en de mededingingscontrole wordt zoals het hoort overgeheveld naar uitvoeringsorganen. Nu nog is de Europese Commissie hoedster van de verdragen maar dat is ongewenst want oneigenlijk, die taak gaat naar een Europees gerechtshof.

Diversiteit

Europa bestond aanvankelijk uit een groot aantal regio’s. Sinds de middeleeuwen gold: cultuur verbindt, het nationale scheidt. Kijk ook naar de talloze separatistische bewegingen.

Gebouw van het Europees Parlement in Brussel
- foto Andrijko Z. (Wikimedia Commons)

Een zelfstandig Catalonië als natiestaat is problematisch en niet levensvatbaar maar een zelfstandige regio Catalonië is natuurlijk alleszins denkbaar. Niettemin ligt hier wel in potentie conflictstof. Guérot gaat ervan uit dat optimale provincies tussen de 7 en 15 miljoen inwoners hebben, denk maar aan de grote metropolen. Maar je kunt je voorstellen dat er nog wel het nodige gekrakeel zal ontstaan wanneer de nieuwe regio's vorm moeten krijgen. Maar hoe het ook zij: het Europese burger-Europa is geboren, het elitaire EU-project wordt begraven, aldus Guérot. En wat de taaldiversiteit betreft – het was Wittgenstein die zei: de grenzen van mijn taal zijn de grenzen van mijn wereld – merkt Guérot op dat taaldiversiteit en een voertaal elkaar niet uitsluiten. Denkbaar is dat het Engels de voertaal wordt, maar tweetaligheid als norm zou geen enkel probleem mogen zijn. Bovendien zal spraakherkenning in de komende decennia spectaculair verbeteren en toenemend gebruikt worden.

Van eigendom naar bezit

Wij leven in een maatschappij die binnen de EU een aanhangsel van de markt is geworden, gedereguleerde markten, Europese concurrentie en globalisering zijn allemaal het gevolg van de belangen van het kapitaal, dat zich allang los heeft gemaakt van de grenzen van de natiestaat, het kapitaal dat op transnationaal gebied opereert en slechts aan de logica van de accumulatie

gebruiken door moeten geven aan toekomstige generaties. Het gemeenschappelijk gebruik en niet het privé eigendom is het belangrijkste element van de republiek. Dit omdenken is ook de enige manier om de verwoestende effecten van het antropoceen te bestrijden.

We hebben vooral behoefte aan een Europese manufactuur, als een passend antwoord op de globalisering. Digitalisering zal daarin een hoofdrol spelen en we zouden ook een eigen internet moeten ontwikkelen want op dat gebied is Europa nu al veel te afhankelijk van de VS. De nieuwe Europese economie wordt gekenmerkt door gemeenschappelijke netwerken (breedband, transport, energie) en innovaties.

Daadwerkelijke democratie

Ulrike Guérot schreef een werkelijk fenomenaal boek, waarin zij haar kritiek op de EU in uiterst scherpe bewoordingen en voortreffelijk onderbouwd formuleert. Maar ze ging veel verder dan enkel de kritiek en schetst een perspectief waar wij Europese burgers werkelijk iets aan hebben: een daadwerkelijke democratie van en voor burgers waar de schaal van de moderne maatschappij wordt teruggebracht naar autonome regio's, waar de natiestaten worden afgebroken en waar op basis van het beginsel 'één persoon, één stem' een Europese regering wordt gekozen.

De geboorte van die utopie ligt ogenschijnlijk nog ver weg, de kans dat ik die zelf nog mee kan maken is niet zo heel erg groot, maar we zullen die

Vergadering van het Europees Parlement in Straatsburg
- foto Diliff (Wikimedia Commons)

is onderworpen, aldus Ulrike Guérot. We moeten omdenken van eigendom naar bezit en ons heel goed realiseren dat het recht op eigendom altijd beschermd is geweest maar het recht op arbeid niet. Je kunt iets bezitten zonder het in eigendom te hebben. Waar het om gaat is dat we slechts pachters zijn die wat we

tijd van één generatie hard nodig hebben om een prachtige droom te verwezenlijken. Mij heeft ze volledig overtuigd, ook al heb ik zo mijn twijfels bij de mogelijkheid de natiestaten te deconstrueren en verwacht ik bij regiovorming nog de nodige Hoekse en Kabeljauwse twisten. Maar zou er in Nederland een politieke partij komen die dit gedachtegoed wil omarmen, ik zou er mijn hart aan verpanden.

Lessen voor links

Stop met steun aan verheerlijkers van de haat

Boekbespreking van Zineb El Rhazoui, *Vernietig het islamitisch fascisme*, Prometheus, Amsterdam, 2018 (2016) vertaald door Mario Molegraaf, 72 pagina's.

Floris van den Berg

‘Waar de Islam de wetten stelt, laten democratie, gerechtigheid, mensenrechten, de gelijkheid van man en vrouw en de vrijheden verstek gaan.’ (El Rhazoui, p. 18)

Op 7 januari 2015 was Zineb El Rhazoui niet op kantoor. Het was die dag dat twee moslims het kantoor van Charlie Hebdo binnendrongen en er een bloedbad aanrichtten. Elf van haar collega's werden vermoord. Ik probeer me voor te stellen hoe dat voelt als jouw collega's zijn doodgeschoten en jij een van de doelwitten was. De emoties lijken mij niet te bevatten. Verdriet, woede, angst. Journalist El Rhazoui zit niet bij de pakken neer, ze gaat door met haar strijd tegen het onrecht en onderdrukking van de islam, ondanks dat zij daarvoor de prijs betaalt van constante bewaking. Godsdienstsocioloog Zineb El Rhazoui ► (1982) is van Frans-Marokkaanse komaf. Zij is uitgesproken atheïst, mensenrechtenactivist en feminist.

Omhelzing door links

Het is niet zo dat het probleem opgelost is omdat de aanslagplegers zijn gedood door de politie. Wat een ijzingwekkende gedachte is het, dat er talloze mensen rondlopen die bereid zijn om haar te vermoorden. We kunnen specifiek zijn over die mensen: het zijn moslimmannen. En niet alleen haar, Hirsi Ali, Westergaard, Rushdie, Tasleen, Wilders om er eens enkelen te noemen, lopen het gevaar door moslims te worden vermoord om hun kritiek op de islam – de zogenaamde religie van vrede en liefde. El Rhazoui waarschuwt dat de islam zich in het westen ontwikkelt tot een fascistische ideologie die een bedreiging vormt voor de open samenleving. Het is niet alleen het terrorisme maar ook de angst voor terrorisme die

leidt tot zelfcensuur. Wat wonderlijk is in de westerse samenleving is de reactie van de intelligentsia, met name van links. Terwijl na WO2 links zich hard heeft afgezet tegen fascisme en fascistische ideologieën en er in de samenleving *zero tolerance* is tegenover fascisme, omhelst links thans het islamitisch fascisme, zonder het als zodanig te herkennen. El Rhazoui legt uit hoe dat zo gekomen is. Haar boek is vooral een pamflet dat erop gericht is om hier verandering in te brengen. ‘Het islamitisch fascisme lijkt in alle opzichten op het fascisme van traditioneel extreemrechts. Maar het islamitisch fascisme is geslaagd in wat alle andere vormen van fascisme niet lukte: respectabiliteit krijgen in de ogen van de eigen vijanden bij extreem links,

intellectuelen en zelfs feministen.’ (p. 42) El Rhazoui legt uit: ‘Juist radicaal-links heeft zijn politieke jargon aan de islamisten geleend, waardoor de hoofddoek kon worden omgetoverd tot symbool van vrijheid, het illegale gebedshuis tot plaats van verzet tegen de onderdrukking, en het terrorisme tot wanhoopsdaad tegen de kapitalistische vergripen van het Westen.’ (p. 44) ‘Bij extreem links is men zo verblind in de ‘moslims’ een nieuw proletariaat te zien, maar ze zouden hun ogen eens moeten openen voor het Saudische economische stelsel om te onderkennen hoe weinig het islamisme zich gelegen laat liggen aan de belangen

Floris van den Berg (Naarden, 1973) is milieufilosof aan de Universiteit Utrecht, lid en voormalig bestuurslid van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis.

van de werkende klasse en dat sociale rechten zich in de islam beperken tot het idee van liefdadigheid.’ (p. 46)

Haat en bedrog

‘De islam is absoluut géén religie van vrede en liefde, maar een ideologie die je haat jegens de ander bijbrengt, en de minderwaardigheid onderstreept van vrouwen en van niet-moslims.’ (p. 30) Islamitisch feminisme is volgens El Rhazoui een contradictie: ‘Islamitisch feminisme is bedrog, dat eruit bestaat vrouwen het recht op arbeid te verlenen maar dat te beperken tot banen die zich laten verenigen met ‘kuisheid’ en vooral met de huishoudelijke taken die ze aan hun mannen verschuldigd blijven.’ (p. 52) Aan de zogenaamde gematigde islam heb je ook niets, in ieder geval niet de slachtoffers. El Rhazoui stelt scherp: ‘[...] elke imam die het etiket ‘gematigd’ wil verdienen, haast zich de aanslagen te veroorzaken, enorme misdaden die heel de planeet veroordeelt, terwijl het beter zou zijn de teksten te veroordelen die ze rechtvaardigen. Maar geen enkele imam, hoe gematigd ook, waagt zich ooit in het mijnenveld van de tekstkritiek.’ (p. 53) Toen er in Frankrijk debat was over de boerkinie heeft geen enkele imam gezegd dat het prima is als moslima's zich in badpak, bikini, topless of bloot op het strand vertonen. Door te zwijgen als de salafisten spreken en door niet op te komen voor de vrijheid zijn de gematigde imams een obstakel en geen middel tot vrijheid. El Rhazoui stelt scherp: ‘De islam kan alleen overleven

als gesecculariseerd cultureel erfgoed, vatbaar voor kritiek, onderworpen aan wet en rede. De islam is alleen te aanvaarden wanneer die wordt gedesecculariseerd en wanneer de sharia definitief achterhaald wordt verklaard.' (p. 31) Zij heeft haar boek dan ook opgedragen aan de atheïstische moslims.

El Rhazoui lardeert haar tekst met guwelteksten uit de koran en de hadith. In de hadith staat bijvoorbeeld 'Wie van religie verandert, breng hem om!' Het zou toch fijn zijn als gematigde moslims hier expliciet afstand van zouden nemen en zouden zeggen dat het geen enkel probleem is als moslims het geloof vaarwel zeggen.

Als overlever slaakt El Rhazoui een noodkreet voor vrijheid, niet alleen die van haarzelf: 'Miljoenen anonieme mensen gaan gebukt onder het juk van het politieke of sociale islamisme, en het Westen werkt mee aan hun onderdrukking door de 'vrijheid' te verdedigen van degenen die hen onderdrukken.' (p. 62).

Advies aan links

Het is goed te beseffen dat de kritiek op links omtrent islam geen kritiek is op de linkse ideologie van sociale rechtvaardigheid. Integendeel, het betreft hier fundamentele kritiek, namelijk dat links zijn eigen ideologie om op te komen voor de zwakkeren in de samenleving verloochent! Het is een tragedie dat de linkse ideologie is gekaapt door het islamisme. El Rhazoui laat in haar boek zien "hoe conservatieve islamisten goedwillende vooruitstrevende krachten in het Westen voor hun sinistere islamiseringsproject gebruiken." (kaft)

Om links te helpen zijn eigen ideologie te herijken zet ik hierbij zelf enkele concrete maatregelen op een rij.

Ten eerste, links doet er goed aan om zich te bezinnen op zijn eigen grondprincipes, waarbij de keuze gemaakt dient te worden of zij liberaal zijn en de vrijheid van het individu koesteren als fundament, of socialis-

tisch, waarbij gelijkheid in de zin van iedereen hetzelfde inkomen en dezelfde middelen centraal staat. Als socialisme centraal staat waarbij het individu ondergeschikt is aan de groep, is het hopeloos te beginnen met overtuigen, maar als links beseft dat liberalisme het fundament is en dat er gestreefd wordt naar vrijheid van het individu en dat door de overheid diegenen die hulpbehoevend zijn ondersteund moeten worden, dan is dat een links-liberale ideologie. Links liberalen moeten hun ideologie herijken aan de vrijheid van het individu, niet aan de groep. Focus op de rechten van vrouwen, homoseksuelen, afvalligen.

Ten tweede, de overheid dient individuen te beschermen tegen de inperking van hun vrijheid door anderen, inclusief de eigen familie. Een belangrijk beginpunt is openbaar seculier onderwijs, waarin aandacht wordt besteed aan mensenrechten, kritisch denken, vrijheid van expressie, seksuele voorlichting, acceptatie van homoseksualiteit en seksuele diversiteit, eerlijke voorlichting over religie en waar geen sprake is van segregatie (zoals gescheiden schoolzwemmen). Om dit probleem structureel aan te pakken dient artikel 23 uit de grondwet – dat onderwijs op religieuze grondslag niet alleen goedkeurt maar ook subsidieert – afgeschaft te worden.

Ten derde een verbod op jongensbesnijdenis en rituele slacht en alle andere religieuze privileges.

Ten vierde: stoppen met het bekritisseren van islamcritici. Stop met de focus op Wilders. Stel er je eigen verhaal tegenover. Het verhaal van emancipatie, het verhaal van zelfontplooiing en sociale rechtvaardigheid. Je hoeft niet over islam te praten, spreek je uit over de vrijheid van expressie – dat alles mag behalve oproepen tot en toepassen van geweld. Als iemand gelijk heeft op basis van goede argumenten, durf dat gelijk te erkennen. Het instemmen met een uitspraak van een persoon betekent niet dat je het met diens andere opvattingen eens bent.

Ten vijfde, bevrijd je van het post-moderne discours over identiteitspolitiek, islamofobie en racisme.

Ten zesde: vaar een seculiere koers. Omhels geen moslims als moslims of moslimpartijen. Als er kandidaten zijn die de uitgangspunten van de vrijheid van het individu omarmen en ook moslim zijn, is dat prima. Maar doe geen water in de wijn als het om de vrijheid van het individu gaat.

Ten zevende, heb het lef om in te zien dat er een probleem is met de islam. Dat de islam een bedreiging vormt voor open samenlevingen. Graaf je niet verder in in je eigen ongelijk. Links en rechts zullen van mening blijven verschillen over distributieve rechtvaardigheid maar wie even afstand neemt van de verhitte discussies zal toch hopelijk inzien dat de vrijheid van het individu een fundament is voor zowel linkse als rechtse partijen. Islamisme is niet alleen een gevaar voor rechts, ook voor links. Als de islam ooit politieke macht krijgt, zullen de linkse verdedigers van de islam nog zuur opkijken. Dan is het gedaan met de vrijheid van het individu.

De morele essentie van de open samenleving is de vrijheid van het individu. De islam vormt daar een gewelddadige bedreiging voor. Er zijn tal van mensen die dat in alle toonaarden proberen duidelijk te maken. Zineb El Rhazoui doet dat luid en duidelijk. Laat je niet ringeloren door onderdrukkers, kom op voor de slachtoffers, kom op voor de vrijheid!

Leeslijst voor links

- Cliteur, Verhofstadt, *In naam van god*
- El Rhazoui, *Vernietig het islamitisch racisme*
- Warraq, *Why I am not a muslim*
- Hirs Ali, *De maagdenkooi & De zoontjesfabriek*
- Laes, *Een jaar na Charlie Hebdo. Een pamflet*
- Nielsen, *How to debate the left on islam*
- Van den Berg, *De olijke atheïst.*

Wel zuiver schelden!

Reactie op *Lessen voor links* van Floris van den Berg (pag. 8)

Anton van Hooff

Terecht spreekt Floris van den Berg met respect over het gedreven essay van Zineb El Rhazoui, *Vernietig het islamitisch fascisme*. Het is nogal wat, dat de auteur op eigen denkkraft heeft gebroken met het religieuze keurslijf van haar jeugd. Gelukkig zijn er steeds weer zulke doordenkende moslims.

Ik heb echter altijd bezwaar tegen het misplaatste gebruik van scheldwoorden, zoals in Van den Bergs stuk gebeurt. Het gaat om fascisme, ideologie en racisme.

iemand alleen sinister uit dat hij enorm de pest heeft aan de opvattingen van de ander. Wat wordt er gewonnen als de leer van de Onderwerping (=islam) een ideologie wordt genoemd

en niet gewoon een (onuitstaanbare) religie? Ja, de islam is afschuwelijk intolerant, maar is dat niet het kenmerk van iedere religie? De roomse Polen en de Nederlandse gristenen verhinderen anderen ook om op zondag te winkelen.

Anders is het gesteld met **racisme**, dat in het Nederlands gewoon rassisme moet heten – het Duits heeft toch ook Rassismus? Terwijl Wilders, Baudet en soortgenoten als ‘vrije-meningsuiting’ er lustig op los schelden, zijn ze diep gekrenkt als zij voor racisten worden uitgemaakt. Ze zouden alleen maar gerechtvaardigde islamkritiek bedrijven. Daarom was ik zo blij met dat ‘Minder Marokkanen’ van G. Wilders: daar kwam de racistische aap uit de mouw. Hij is dan ook terecht schuldig verklaard, ondanks Cliteurs drogreden dat het vervloeken van een natie geen racisme is. Tja, dan bestaat racisme helemaal niet, want er bestaan geen menselijke rassen; iedere huidskleur kan immers met de andere kinde-

ren maken. In zijn *Mijn strijd*, in het Nederlands potsierlijk vertaald als *Mijn kamp*, toont de grote ideoloog A. Hitler dat hij niet weet wat ras is. Een vink paart toch ook niet met een mees, schrijft hij, dus daarom is er tussen een Ariër en een Jood een taboe.

Zolang racisme niet wordt gedefinieerd als ‘huidskleurdiscriminatie’, betekent het gewoon minachten wegens etnische afkomst. Daarom zijn Wilders en Baudet▲, achter wie Cliteur zich politiek heeft geschaard, wel degelijk racisten.

Anton van Hooff (1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redactielid van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte.

De ideologen B. Mussolini en A. Hitler maken een uitstapje, juni 1940

Fascisme is historisch alleen de ideologie van B. Mussolini. De nazi-ideologie 'fascistisch' te noemen is eigenlijk al onjuist. Doordat het predikaat op allerlei bewegingen is geplakt, zegt het onderhand niets meer dan dat de etiketplakker de anderen verfoeit. Zo werden de brave sociaaldemocraten door communisten uitgemaakt voor sociaalfascisten en in de jaren zeventig was 'de VVD' het goede antwoord op de proefwerkvraag 'Welke politieke partij is in Nederland fascistisch?'

Eenzelfde loosheid heeft de term **ideologie** gekregen. Daarmee drukt

Het Blaine Amendement

Een verbond tussen seculieren en protestanten

Maarten Gorter

Veel vrijdenkers zullen wel eens gehoord hebben van de *Kulturkampf* in Duitsland tussen Otto von Bismarck en de paus. Minder bekend is echter dat de Verenigde Staten rond dezelfde tijd een dergelijke strijd hadden tussen protestanten en katholieken. Ook bij deze strijd, net zoals in Duitsland, hadden de protestanten en de seculieren een gezamenlijke vijand: de katholieke kerk.

Een verdeeld Amerika

We gaan terug naar jaar 1869, Amerika is verscheurd, de federale overheid van de Verenigde Staten heeft de zuidelijke staten gedwongen om slavernij te verbieden, al was daar wel een bloedige burgeroorlog (1861-1865) voor nodig geweest. De inwoners van de zuidelijke staten koesterden een diepe haat tegen de federale overheid, de noordelijke staten en nog het meest tegen de Afro-Amerikanen. Er broeide echter nog iets, een vijand die door zowel de noordelijke als de zuidelijke inwoners diep gehaat werd: de katholieke kerk. Rond 1840 zijn er al veel gewelddadige uitbarstingen geweest tussen katholieken en protestanten, verschillende katholieke kerken vlogen toen in brand. De katholieke kerk die al sinds het begin van de kolonisatie van de VS werd gehaat door de Amerikanen (toen nog zelfs de Britten), heeft een aanzienlijke positie gekregen in de VS. Door massale immigratie van Duitsers, Ieren, Polen en Italianen kwam er een explosie van het aantal katholieken dat in de VS woonde. Verschillende gemeenten en zetels in het Congres, zowel statelijk als federaal, werden veroverd door katholieken. Ook in gemeenten waar veel katholieken woonden kregen zij invloed op de openbare school. De

protestanten vreesden hun positie, zij wilden de invloed van de katholieke kerk stoppen. Vooral de enorme toename van het aantal katholieke scholen en hun invloed op het openbaar onderwijs gaf angst bij de protestanten. Om een volledig politiek succes te bewerkstelligen hadden de protestanten echter hulp nodig van een machtige groep Amerikanen: de seculieren. In tegenstelling tot nu, had Amerika in de 19e eeuw veel seculiere inwoners. De seculieren kwamen vaak uit de hoogste kringen, in de 19e eeuw was de politiek alleen voorbestemd voor de rijken. Veel ondemocratische wetten die armen en zwarten minder of zelfs geen stemrecht gaven, werden door het oerconservatieve Supreme Court van de 19e eeuw in stand gela-

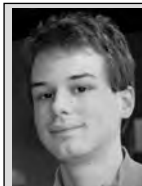

ten. De seculieren profiteerden hier wel van, door hun rijkdom hadden zij vaak de macht om zich te vertegenwoordigen in de politiek. De seculieren waren ook zeker geen fan van de katholieke kerk. Zij wantrouwden ook de katholieken, zij zagen de katholie-

ken als marionetten van Rome. De seculieren stelden wel één eis in ruil voor hun steun: een strikte scheiding van kerk en staat óók voor protestanten. De massale angst voor de katholieke kerk was zo groot, dat de protestanten dit accepteerden.

Het Blaine Amendement haalt het niet in het federale Congres

Toen in 1869 een katholieke instantie het voor elkaar kreeg om een subsidie van 1,5 miljoen dollar te krijgen voor hun school, gingen de protestanten woedend de straat op. De toenmalige president van Amerika Ulysses S. Grant (1822-1885) geeft hierop een speech dat het afgelopen moet zijn met de subsidie aan religieuze scholen en dat de openbare school vrij moet zijn van 'atheïstische, heidense en religieuze dogma's'. De Amerikaanse senator **James G. Blaine** (1830-1893) die een machtige bondgenoot was van Ulysses S. Grant diende hierop een grondwetswijziging in om een einde te maken aan deze Amerikaanse 'schoolstrijd'. In deze grondwetswijziging stond dat elke vorm van subsidie aan religieuze organisaties verboden is, ook mag geen enkele godsdienst gepromoot worden in overheidsinstellingen. Dit werd in de volksmond het *Blaine Amendement* genoemd. Er staat al een strikte scheiding van kerk en staat in de Amerikaanse grondwet en veel historici en juristen vatten dit al zo op dat de scheiding van kerk en staat óók al de subsidie verbiedt aan religieuze organisaties. Het oerconservatieve Supreme Court van de 19e eeuw vatte

Maarten Gorter (Amstelveen, 1994) is student en redactielid van De Vrijdenker.

Ulysses S. Grant

Overall in Amerika werden Blaine Amendementen aangenomen, zowel in de noordelijke als in de zuidelijke staten. In totaal zouden 38 van de 50 staten een Blaine Amendement aannemen. Later, in de 20e eeuw, zouden er wel weer wat sneuvelen. Het spijtige aan deze Blaine Amendementen is dat zij niet altijd zo strikt – wat de seculieren wel eisten – werden uitgevoerd. In het verleden hebben wij dit ook gezien tijdens de *Kulturkampf* in Duitsland. Het protestantisme werd stiekem nog steeds door de staat gepromoot en in de openbare school onderwezen. Je zou de situatie van toen goed kunnen vergelijken met wat er op dit moment in Turkije en India gebeurt. Grondwettelijk gezien zijn

dit echter niet zo op. James G. Blaine daarentegen wilde expliciet in de Amerikaanse grondwet vermelden dat subsidie aan religie verboden is, om aan de discussie voor altijd een einde te maken. Blaine kreeg massale steun zowel uit seculiere als uit protestantse hoek.

De grondwetswijziging kwam met een ruime meerderheid door het Huis van Afgevaardigden met 180-7 stemmen. In de Senaat kwam het ontwerp echter 4 stemmen te kort voor de tweede meerderheid die nodig is voor een grondwetswijziging. James G. Blaine en Ulysses S. Grant waren zeer teleurgesteld, het zou het ‘kroonjuweel’ van hun politieke carrière moeten zijn geworden. Zij riepen hierna de staten zelf op een Blaine Amendement in hun statelijke grondwet te zetten.

Blaine Amendementen slagen in de individuele staten

Protestanten en seculieren gaven gehoor aan de oproep van Grant en Blaine; een machtig verbond kwam tot stand. De protestanten maakten massaal gebruik van spotprenten waar dikke priesters op werden afgebeeld met hun handen graaiend naar scholen.

India en Turkije seculier, zij hebben echter in de praktijk gewoon een staatsgodsdienst.

Toch waren de Amerikaanse seculieren wel tevreden in de 19e eeuw. De subsidie aan alle religieuze organisaties werd gestopt. De invloed van de katholieke kerk werd drastisch verkleind.

De afgelopen 50 jaar zijn er vele referenda geweest, opgezet door evangelicals, om deze Blaine Amendementen te schrappen. De katholieken werden niet meer als de grootste vijand gezien, maar juist de seculieren. De evangelicals gingen een bondgenootschap aan met de katholieken; abortus en homoseksualiteit werden door beiden als zo kwaadaardig gezien dat hun onderlinge verschillen niet meer de prioriteit hadden. Het lukte bijna nooit om de Blaine Amendementen te schrappen.

In 2012 verwierpen de kiezers van Florida met 56% van de kiezers in een referendum een grondwetswijziging tot het schrappen van het Blaine Amendement, een marge van 60% was nodig geweest om het te schrappen. In 2016 verwierpen ook de kiezers van Oklahoma met 57% van de stemmen een voorstel om het Blaine Amendement te schrappen. Het is opvallend dat zelfs in de meest oerconservatieve staten zoals Alabama en Missouri, de kiezers het Blaine Amendement willen behouden. Het is lastig om een precieze oorzaak hiervoor te stellen, vermoedelijk speelt anti-katholicisme nog steeds mee.

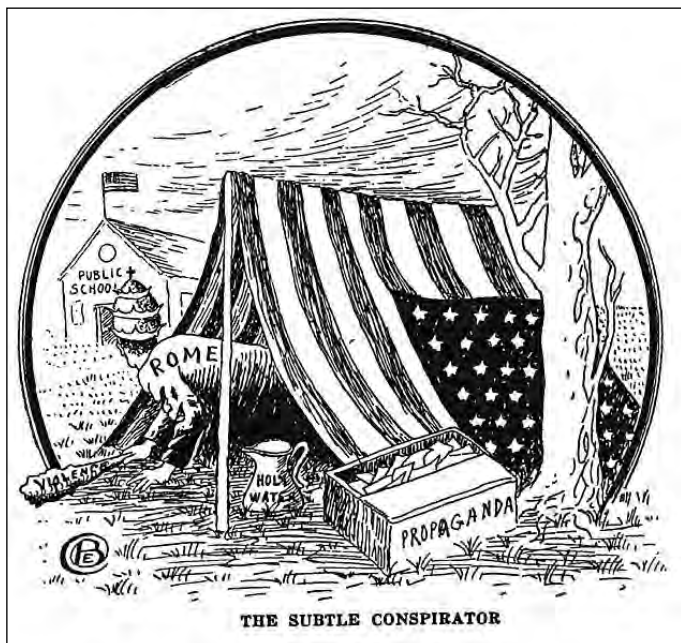
De rol van de Ku Klux Klan

Een zwarte bladzijde uit de geschiedenis van de Blaine Amendementen is de rol van de Ku Klux Klan (KKK). 10% van de Amerikanen en 20% van de Amerikanen in de zuidelijke staten (in sommige staten was het zelfs 40%) was lid van de KKK eind 19e en begin 20e eeuw.

De KKK had extreem veel macht in de zuidelijke staten; gouverneurs, rechters, senatoren, vrijwel iedereen stond onder de invloed van de KKK. De KKK koesterde een diepe haat tegen de katholieke kerk, vooral hun propaganda tijdschrift *The Good Citizen* werd gebruikt om de publieke opinie te beïnvloeden tegen de katholieke kerk. Het slagen van het Blaine

Propaganda van de KKK om ‘Ja’ te stemmen in het referendum in Oregon voor een verbod op religieus onderwijs.

Anti-katholieke propaganda van de KKK uit 1926 ter promotie van het Blaine Amendement

Amendement in veel staten komt spijtig genoeg (mede) door de KKK, zij steunde massaal het Blaine Amendement. De KKK afdeling in Oregon ging zelfs zover dat zij in 1922 haar invloed aanwendde om samen met de vrijmetselaars en de seculieren een referendum op te zetten om religieus onderwijs in zijn geheel te verbieden. Door de goede propagandamachine van de KKK steunde een nipte meerderheid van de kiezers dit initiatief. In 1925 werd dit echter unaniem ongrondwettelijk verklaard door het Supreme Court in de rechtszaak Pierce

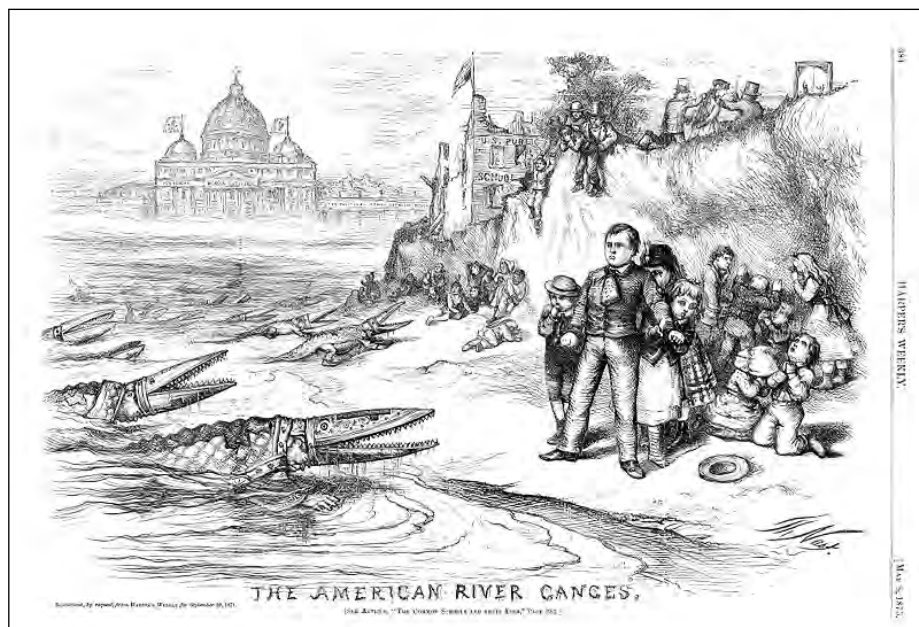
Amendement niet altijd strikt uitgevoerd, de protestanten bleven vaak stiekem geprivilegeerd. Ten derde was de KKK steenrijk, zij konden met gemak zelf protestantse scholen oprichten, zij konden dan ook meteen weer kinderen recrutereren voor de KKK.

Het heden

Veel atheïsten in de VS zijn nog steeds trots op de Blaine Amendementen; zij verdedigen massaal het behouden ervan. Uiteraard ontkennen de atheïsten

v. Society of Sisters. U zult misschien denken, "De KKK? die was toen extreem christelijk waarom zou die het Blaine Amendement steunen?" Hier zijn meerdere redenen voor: ten eerste de tijdgeest, de angst voor het katholicisme was gigantisch, (radicale) christenen waren bereid hun privileges te offeren om de invloed van de katholieke kerk te stoppen. Ten tweede, zoals al eerder vermeld, werd het Blaine

ten in de VS de rol van de KKK en het anti-katholicisme niet. De Blaine Amendementen worden echter in de 21e eeuw wél eerlijk toegepast; zowel katholieken als protestanten krijgen geen subsidie en geen enkele godsdienst mag gepromoot worden in het openbaar onderwijs. Ook zou het ondemocratisch zijn om ze te schrappen, elke keer stemmen de kiezers in een referendum voor het behoud van de Blaine Amendementen. Zoals al eerder vermeld zijn vrijwel alle historici en juristen van mening dat de scheiding van kerk en staat die in de Amerikaanse grondwet staat, ook al subsidies aan religieuze organisaties verbiedt. Dit werd ook unaniem bevestigd in 1947 door het Supreme Court in de rechtszaak Everson v. Board of Education. 95% van wat in het oorspronkelijke Blaine Amendement stond, dat James G. Blaine wilde toevoegen aan de Amerikaanse grondwet, trad zo alsnog via het Everson-arrest in werking. Tot diep in de jaren 90 was het hierdoor niet mogelijk dat de federale en de statelijke overheid religie en religieuze organisaties subsidieerden. In de jaren 90 moesten echter een aantal progressieve rechters om gezondheidsredenen met hun werk stoppen. Het Supreme Court werd hierdoor aanzienlijk conservatiever en ging weer net zoals in de 19e eeuw de scheiding van kerk en staat niet meer zo strikt nemen. Juist hierom zijn de Blaine Amendementen alsnog heel handig, het is de afgelopen jaren regelmatig voorgekomen dat de conservatieve meerderheid in het Supreme Court besliste dat een bepaalde vorm van subsidie toch niet in strijd was met de scheiding van kerk en staat, maar dat dan alsnog de statelijke rechtbanken van de desbetreffende staten van mening waren dat de subsidie in strijd was met het Blaine Amendement. De regering van president Donald Trump, vooral vice president Mike Pence en de minister van justitie Jeff Sessions, wil maar al te graag deze Blaine Amendementen van tafel hebben. Nogal ironisch, waren Pence en Sessions niet de grootste voorstanders van statelijke rechten toen zij gouverneur en senator waren?

Anti-katholieke propaganda uit 1876, op het gebouw met de enkele vlag staat "U.S. public school".

Jan Börger, Jan... wie?

Het HHC luidt de noodklok

Jules Brabers

Het Humanistisch Historisch Centrum heeft een behoorlijke collectie aan uniek materiaal van de oud-papiercontainer gered. Het betreft de collectie van en over Jan Börger. In november 2017 werd ik benaderd door iemand die via-via contact heeft met de zoon van anarchist en vrijdenker Wim de Lobel (1927-2013). Deze persoon luidde de noodklok over de unieke verzameling materiaal die op het punt stond om in de papiercontainer te belanden. Wim's zoon, Rob, had al diverse archieven benaderd, maar niemand die het materiaal wilde hebben. Conclusie: dan maar weggooien. Bert Gasenbeek heeft vervolgens contact opgenomen met het bestuur van De Vrije Gedachte en in opdracht van deze vereniging hebben we in februari het materiaal over laten brengen naar het archiefdepot van het HHC te Utrecht.

Afbeelding - De dozen in de schuur bij Rob de Lobel.

Jan wie?

Wie was Jan Börger? Ik laat Börger-kenner bij uitstek, Wim de Lobel, postuum aan het woord over de anarchist, vrijdenker en filosoof. Op Wim's webpagina over Jan Börger staat (nog) het volgende te lezen:

‘Curriculum Vitae Jan Börger (1888-1965)

De filosoof en 'spiritueel'-anarchist Jan Börger studeerde theologie in Utrecht. Na zijn studie werd hij – in 1914 – beroepen als dominee te Vierpolders. Drie jaar later verlegde hij zijn activiteiten naar een gemeente in Gouda alwaar hij in de St. Janskerk zijn toehoorders verraste door opzienbarende filosofische preken. Die kregen echter meer en meer een atheïstische strekking. In 1925 predikte hij dat Christus niet aan het kruis was gestorven. Daarop volgde een aanklacht met een verzoek tot ontslag. Jan Börger was echter er de man niet naar om zich te laten wegsturen: "Ik ga wel weg wanneer het mij uitkomt".

In 1928 nam hij met een eervol ontslag genoegen. Hij stichtte daarop een school - 'Logos-Verband' - waar hij zijn filosofische inzichten doceerde. Vooral in Rotterdam ontstond er veel belangstelling voor zijn ideeën en zeker in kringen van vrijdenkers en anarchist.

Hij was sterk beïnvloed door de Hegeliaanse filosofie en de Leidse hoogleraar Bolland. Daarbij speelde de bijbelkritiek van de Hollandse Radicale School en buitenlandse critici een belangrijke rol. Daarnaast verdiepte hij zich ook in de

klassieken en de strijdschriften van de kerkvaders tegen de 'ketterij'. Interessant is zijn anarchistische invalshoek en zoals hij eens opmerkte, stond hij dichterbij de Russische anarchist Leo Tolstoj dan bij Hegel. Hoewel maatschappijkritisch, formuleerde hij het anarchisme als een proces van bewustwording.

‘Vrijheid stelt zich en verwerf je door begrip.

De mens die de werkelijkheid en dus zichzelf begrijpt is vrij.

Eerst als de mens in harmonie is met zichzelf kan de samenleving in harmonie zijn.’

Jules Brabers (Turnhout, 1963) is Archivaris Humanistisch Historisch Centrum en en medewerker p.r. van DVG.

Volgens Jan Börger is anarchisme daarom een stadium in de culturele ontwikkeling van de mensheid.

Afbeelding - Jan Börger op 70-jarige leeftijd ◀

In de Evangelieën uit het Nieuwe Testament, die in feite niets met godsdienst uitstaande hebben, benadrukte hij de gnostische component vanuit de formule: Heil door inzicht. In het evangelische verhaal verbeeldt de Christus het tot begrip gekomen bewustzijn in de mens. Het betekent de Waarheid deelachtig worden, zoals we zien weergegeven in de Jezusfiguur. Christus is dus géén levend

wezen maar staat symbool voor het wijsgerig bewustzijn: Unio Mystica. De Evangelieën zijn een neerslag van het antieke denken, zegt Börger, en zijn aanvankelijk een verkondiging van de intuïtieve waarheid die in beeldspraak en verhaalvorm is neergelegd. Zij werden ook in toneelvorm als mysteriespelen opgevoerd.

Ooit vergeleek Anton Constandse Jan Börger daarom met een Kleinaziatisch gnosticus. Ook Tolstoj beriep zich op het Evangelie, met name de Bergrede, en vooral op Lucas 17:21: "Het koninkrijk Gods is binnen ulieden". Immers, de mens die de 'goddelijke' waarheid buiten en boven zich zoekt, is niet vrij.

Dat Jan Börger vanuit het logisch denken in woord en geschrift tot aan zijn dood toe, het Evangelie als een wijsgerig anarchisme heeft gepropageerd, is voldoende reden om zijn ideeën weer onder de aandacht te brengen, aldus Wim de Lobel.

Wim de Lobel werd gegrepen door het gedachtegoed van Börger en heeft alles van en over hem verzameld. En dat is heel wat, want Börger heeft gedurende zijn 77 jaar bepaald niet stilgezeten.

Wat voor materiaal hebben we van de ondergang gered? Allereerst alle boeken die Jan Börger heeft geschreven. Vervolgens de boeken die over de filosoof zijn geschreven. Volgens Rob de Lobel is deze verzameling compleet. Voorts een groot aantal manuscripten, handgeschreven preken uit zijn domineestijd, handgeschreven filosofische beschouwingen en lezingen van vóór en tijdens de oorlog. Volstrekt uniek materiaal dus. Verder een aantal dozen met cursussen die hij vóór, tijdens (!) en na de oorlog heeft gegeven. Ook het lesmateriaal van zijn school 'Logos Verband' is grotendeels bewaard gebleven. Tot aan zijn dood in 1965 heeft Jan Börger gepubliceerd. Ten slotte nog een groot aantal herdrukken van boeken van Jan Börger, die Wim de Lobel, via zijn Internet-winkeltje-aan-huis, verkocht.

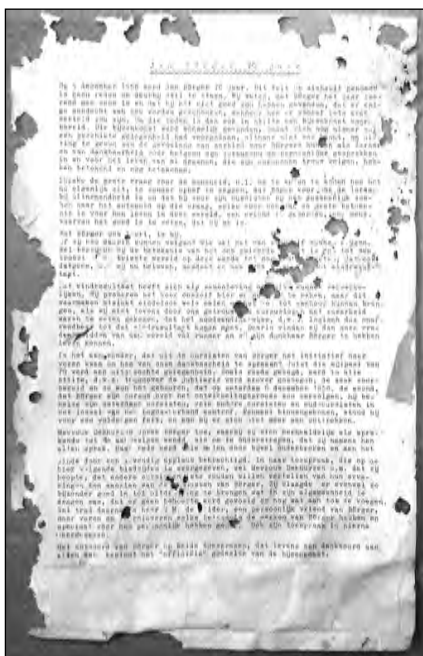
Het belang van Jan Börger

Wat is het belang van Jan Börger's erfgoed? Börger viel van zijn geloof in een zeer interessante tijd, het Interbellum, waarin de wereld polariseerde onder druk van extreem links en extreem rechts. Een tijd ook waarin de kerken grote moeite hadden om nog geloofwaardig over te komen, na de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog. Gedurende het Interbellum hielden Nederlandse anarchistische ontwikkelingen in Rusland en later in Spanje nauwgezet in de gaten. Börger heeft fel tegen het opkomend nationaalsocialisme geageerd en geschreven. Hierin vond hij medestanders in de vrijdenkers van De Dageraad. Jan Börger, kortom, was een man met een boeiende levensloop in een boeiend tijdvak. Zijn nalatenschap geeft een inkijk in hoe een dominee tijdens het Interbellum van zijn geloof valt en atheïst, anarchist en activist wordt. Volgens ons verdient zijn erfenis een beter lot dan de papiercontainer.

Vervolg

Abbeelding - Dit willen we stoppen►

Wat kunnen we met Börger's erfgoed? In een vervolgtraject zou een aantal relevante publicaties kunnen worden gedigitaliseerd en online gezet op de vrijdenkerswebsite, of die van het HHC. Indien de collectie is bewerkt, zuur-

vrij ingepakt en van een inventarislijst voorzien, wordt de kans aanzienlijk groter dat een archiefinstelling het wil hebben. Het archief met publicaties, manuscripten en typoscripten zou voor onderzoek beschikbaar kunnen worden gesteld. Het zou kunnen worden aangeboden aan een archiefinstelling, bijvoorbeeld het Stadsarchief Rotterdam.

Kortom, we willen ervoor zorgen dat het levenswerk van Jan Börger voor de komende generaties behouden blijft en zodanig dat de zilvervisjes niet nóg meer gedachtegoed van Jan Börger tot zich kunnen nemen.

Vrijwilligers gevraagd

En daar► staan ze dan, de in totaal 35 dozen en doosjes aan materiaal. Wie helpt ons mee om de

erfenis van Jan Börger veilig te stellen? Het HHC is op zoek naar twee vrijwilligers om deze verzameling materiaal te sorteren en te bewerken tot een raadpleegbaar archief. Wat moet je doen? Materiaal sorteren in diverse categorieën waarbij dubbele stukken moeten worden verwijderd. Het materiaal op chronologische volgorde leggen waarbij nietjes, paperclips en plastic worden verwijderd. Het materiaal verpakken in genummerde zuurvrije omslagen en in zuurvrije archiefdozen. Ten slotte een digitale lijst aanleggen van de genummerde mappen.

Het is een behoorlijke klus die, met één dag in de week werk door twee mensen, ongeveer een half jaar in beslag zal nemen.

Het resultaat zal zijn:

- a: een verzameling boeken van en over Jan Börger.
- b: een verzameling geschriften en typoscripten met lezingen en preken van Jan Börger.
- c: een verzameling cursussen van Jan Börger's Logos Verband school.

Het materiaal zal raadpleegbaar zijn met behulp van een (inventaris)lijst.

We zijn op zoek naar twee mensen die:

- Bij voorkeur in Utrecht wonen of in de directe omgeving.
- geïnteresseerd zijn in de erfenis van Jan Börger.
- die het leuk vinden om zaken uit te zoeken en te puzzelen.
- die overweg kunnen met een pc of laptop en MS WORD software.
- die bereid zijn om zich langere tijd aan het project te binden.
- Die bereid zijn om op vrijdagen te komen werken.

Geboden wordt:

- een leuke werkomgeving in de Universiteit voor Humanistiek (Kromme Nieuwegracht 29 te Utrecht).
- gratis koffie en thee.
- eventuele reiskosten vergoed via De Vrije Gedachte.
- begeleiding van de werkzaamheden door ondergetekende.

Mocht u interesse hebben, reageer dan via jbr@uvh.nl of bel met 030-23 90 164 (rechtstreeks).

Het meisje dat durfde te fietsen

Thomas Spickmann

Ongeveer anderhalf jaar geleden werd op de Duitse TV een speelfilm aangekondigd die pas laat in de avond uitgezonden werd. Desondanks was ik vastbesloten om deze te zien en nam ik daarvoor de tijd. De film gaat over het Saoedische schoolmeisje Wadjda¹. Zij gaat elke dag met een lang zwart gewaad en hoofddoek naar school waar zij door haar afwijkende gedrag opvalt en door de strenge directrice geobserveerd wordt. Er bestaan in het algemeen strikte regels, zoals ons uit Saoedi-Arabië bekend is.

voor de aankoop van een fiets voldoende zou zijn.

Daarom voelt Wadjda zich aange trokken om aan deze competitie mee te doen en hard ervoor te trainen. Zij volgt koranlessen en maakt zich de nodige kennis eigen, maar heeft in de resterende tijd nog een lange weg te gaan. Als het zover is slaagt zij wel erin om de beste te worden. Helaas krijgt zij de geldprijs niet uitgekeerd nadat zij in de aanwezigheid van de directrice, de leraressen en de andere scholieren verteld heeft dat zij een fiets

want anders zou zij zich op den duur te alleen voelen.

De opnames voor deze film zijn daadwerkelijk in Saoedi-Arabië gemaakt. Het is onder moeilijke omstandigheden gelukt. Ondanks de bestaande vergunning zaten de plaatselijke autoriteiten steeds weer dwars. Het verhaal is niet waargebeurd, maar het heeft met de roep naar veranderingen in dat autoritair bestuurd land (en de moslimwereld in het algemeen) te maken, vooral op het gebied van vrouwenrechten.

Te denken valt in deze context aan vrouwen die een paar jaar geleden illegaal auto reden. Inmiddels is dit verbod opgeheven en zijn er jonge vrouwen die rijlessen nemen. Ook bioscopen zijn nu toegestaan zodat jongeren meer mogelijkheden hebben om zich in hun vrije tijd te vermaken. Sowieso gaan zij buiten de steden de woestijn in om ongecontroleerd te kunnen feesten. Dit laatste doen zij ook in Iran in de kelders van villa's om voor zich zelf beetje vrijheid over te houden ondanks het risico dat de zedenpolitie dit mogelijk waarneemt en ingrijpt.

Een paar weken geleden heb ik mij in het levensverhaal van **Rana Ahmad**▼ verdiept. Als Saoedisch meisje mocht

Thomas Spickmann (1973) is constructeur en redacteur van De Vrijdenker.

Op een gegeven moment komt Wadjda op straat de fietsende jongen Abdoellah tegen zodat zij ervan begint te dromen om dit ook te kunnen doen terwijl dit in dat land voor meisjes totaal ongebruikelijk is. Daarom weigert haar moeder in eerste instantie om voor haar dochter een fiets aan te schaffen. Vervolgens probeert Wadjda om zelf het benodigde geld te sparen. Zij begint op school kleine spullen te verkopen en weet over prijzen te onderhandelen. Maar enige tijd later wordt zij door de directrice betrappt zodat er een einde aan komt.

Tegelijkertijd bevindt zich de school in de aanloop van een korancompetitie. De bedoeling is dat een aantal scholieren op een grote bijeenkomst vragen over de islam weet te beantwoorden en koranverzen op een juiste manier uit het hoofd kan voorzingen. Voor de winnaar wordt een geldprijs uitgelooft die in principe

wil kopen. Meisjes horen dit in Saoedi-Arabië gewoon niet te doen. In plaats daarvan wordt het geld aan behoeftigen in Palestina gedoneerd.

Diep teleurgesteld en huilend gaat Wadjda naar huis. Tegen de zin van haar moeder neemt haar vader op dezelfde avond een tweede vrouw. Nog erger is dat het feest in de buurt plaatsvindt. De twee dames staan machteloos op het dakterras. Daar bevindt zich ook een splinternieuwe fiets als cadeau voor Wadjda. Oorspronkelijk heeft haar moeder deze aanschaffing gedaan om op haar man, die liever een jongen als kind zou hebben gehad, indruk te maken en op deze wijze het tweede huwelijk te voorkomen; dit lukt uiteindelijk niet. Maar de grote wens van het meisje gaat wel in vervulling. Zij is enig kind en de moeder wil alles eraan doen om een stabiele verhouding te creëren,

zij, toen zij in Syrië op familiebezoek was, regelmatig fietsen. Op haar tiende moest zij dit echter van haar grootvader en vader onder tranen tegen het dragen van de sluier inruilen. Vanuit humanistisch standpunt was dit een slechte deal en past dit bij de eerder in dit artikel omschreven film. Via internet wist zich Rana Ahamad in haar eigen huiskamer stapsgewijs van de islam te ontworstelen. Zij kwam de gedachten van Richard Dawkins en Voltaire tegen. Dit werd door haar familie op een gegeven moment ontdekt zodat dat zij gedwongen werd om aan een bedevaart in Mekka deel te nemen en daardoor weer op het rechte religieuze pad te komen. Zij was wel in de voor moslims heilige stad, maar haar houding veranderde niet. Uiteindelijk wist zij onder spectaculaire omstandigheden via Abu Dhabi, Istanboel en de Balkan naar Duitsland te ontsnappen. Sinds 2015 doet zij alles eraan om hier in Europa een nieuw leven op te bouwen.

De conclusie is dat onder de vluchtelingen die de afgelopen jaren ons continent binnengekomen zijn niet alleen diepgelovige moslims zijn, maar ook mensen die niet langer religieus onderdrukt willen worden. Dit wordt door rechtse populist en hun kiezers die tegen de islam zijn en derhalve de grote mensenmassa's uit het Midden Oosten willen tegenhouden, over het hoofd gezien.

Laten wij op veranderingen in de moslimwereld en de rol die vrouwen daarin spelen, terugkomen. De Franse historicus Emmanuel Todd wijst erop dat zij veel meer geletterd zijn dan vroeger. Derhalve is werk vinden voor hen makkelijker, waardoor het geboortecijfer dalende is, maar ze zijn ook meer in staat om voor een betere positie in de maatschappij te strijden. Te denken valt onder andere aan de volgende voorbeelden: Malala uit Pakistan die zich voor het recht van meisjes inzet om naar school te gaan, Iraanse jonge vrouwen die op Youtube tegen de plicht om zich in het openbaar te sluieren protesteren of de grootschalige deelname van vrouwen aan de demonstraties tijdens de Arabische lente paar jaar geleden.

Uiteraard zijn er ook tegenslagen. De onderdrukkende machthebbers die de bestaande verhoudingen niet willen veranderen, geven niet zo gauw op. Er is nog een lange weg te gaan, het vereist vasthoudendheid en geduld. Dit was ook in Europa zo. Het heeft bijvoorbeeld decennia geduurd tot in alle landen van ons continent vrouwen stemrecht kregen. Er komt bij dat democratie en verworven mensenrechten verdedigd moeten worden, want er zijn mensen die uit kwade wil of op grond van gebrekkige beschaving beperkingen willen opleggen die niet verhoudingsgewijs zijn, bijvoorbeeld rechtsradicalen. Ik wil met een citaat van de Duitse filosoof Schmidt-Salomon afsluiten: 'Veel mensen denken dat vrijheid vanzelfsprekend is, maar dit is niet zo. Voor onze vrijheid is hard gestreden en wij raken deze ook weer kwijt als men zich niet continu ervoor blijft inzetten.'

¹ *Wadjda* is een Saoedisch/Duitse drama-film uit 2012. De film werd geschreven en geregisseerd door Haifaa Al-Mansour en opgenomen in Saoedi-Arabië.

Zelf en wereld volgens Montaigne (8)

Bescheidenheid en roem

Sicco Polders

Was de edelman en bestuurder Michel Eyquem de Montaigne vals bescheiden? Een bescheiden persoon spreekt niet over zijn of haar goede eigenschappen of ontkent ze. Iets bezitten, daar weet van hebben, en het vervolgens ontkennen te bezitten, dat heet liegen. Maar met betrekking tot goede karaktereigenschappen heet het vals bescheiden zijn. Het is een opvallende ondeugd: sommige mensen beschikken overduidelijk over grote kwaliteiten en om deze dan vervolgens zelf te ontkennen, dat is bijna ridicul. Tegelijkertijd is het een te verteren ondeugd, net als ijdelheid: zij valt snel te vergeven omdat het slechts negatieve gevolgen voor de persoon zelf heeft, in tegenstelling tot bijvoorbeeld gierigheid of onbetrouwbaarheid, afgezien natuurlijk van enige ergernis, zoals bij de Duitse denker Arthur Schopenhauer (1788-1860), volgens wie "bescheidenheid bij de middelmatigen louter eerlijkheid [is]; bij de grote talenten is het huichelarij."¹

Sicco Polders (1966) is filosoof. Hij geeft colleges, onder meer voor de Universiteit van Amsterdam, op het gebied van ethiek en wetenschapsfilosofie. Hij is een bewonderaar van Montaigne, Kant, Schopenhauer en Nietzsche. De tekst maakt onderdeel uit van de te verschijnen bundel 'Met Montaigne in het achterhoofd'.

Valse bescheidenheid

Montaigne had ontegenzeggelijk een aantal grote kwaliteiten, één daarvan was zijn eruditie. Hij wist veel van geschiedenis en filosofie en ook de menselijke psyche was voor hem bekend terrein. Zelf spreekt hij daar nogal minachtend over. Hij zegt over niet meer kennis te beschikken dan de gemiddelde jongeman en op literair gebied niets tot stand te kunnen brengen. Naar eigen zeggen is hij wel de laatste die anderen kan onderrichten.² Is dit zijn naakte oprechtheid waarover hij spreekt in zijn voorwoord?

In het essay *Over de opvoeding van kinderen* schrijft Montaigne lovend over zijn eigen opvoeding door zijn vader. Iedereen in de nabije omgeving van de kleine Montaigne werd gedwongen Latijn te spreken, met als gevolg dat hij op jonge leeftijd beter Latijn dan Frans spreekt. De volwassen Montaigne zal zich, na een succesvolle carrière als politicus, afzonderen in zijn kasteel, de plafondbalken van zijn werkkamer laten versieren met Griekse en Latijnse spreuken en de beschikking hebben over een welvoorzien bibliotheek. Kan zo iemand zich beroepen op onwetendheid en onkunde? Dat lijkt op het ergerniswekkende gedrag van Socrates, volgens het orakel van Delphi de meest wijze omdat hij tenminste wist dat hij

onwetend was. Hij viel de burgers van Athene lastig met impertinente vragen en dwong hen het eigen handelen te overdenken, om dan uiteindelijk te concluderen dat ze niet goed leefden: daar maak je geen vrienden mee. Naast zijn afgoderij en vermeende slechte invloed op de jeugd, ongetwijfeld een belangrijke reden hem tot de gifbeker te veroordelen: niemand wordt graag beoordeeld op zijn (morele) kwaliteiten door een ander, die zich er nota bene – zogenaamd – op laat voorstaan het zelf ook allemaal niet te weten.

Toch komt Montaigne uit zijn boek naar voren als een integer persoon die zich niet anders voordoet dan hij is; dat maakt de *Essays* zo overtuigend. Wellicht dat mijn indruk van zijn valse bescheidenheid samenhangt met de huidige tijd en niet zozeer met de tekst zelf. Als kind van mijn tijd word ik graag geprezen. Ik ben nooit verlegen mezelf op de borst te slaan, terwijl het verlangen naar complimenten en applaus niet evenredig is met het gepresteerde. Typerend gedrag voor nu: een tijdperk waarin voor elke gelaten scheet het predicaat ‘geniaal’ wordt gereserveerd. De boekhandels liggen vol met recent ontdekte meesterwerken en de ‘cultuur-industrie’ brengt dagelijks een nieuwe fenomenale zanger of band voort. Iedereen die de afgelopen jaren nog een klassiek concert of toneelstuk heeft bijgevoond, moet het zijn opgevallen dat de staande ovatie verworpen is van een uitdrukking van erkenning tot een ritueel.

Evenmin als men toen niet zeurde over pijn veroorzaakt door nierstenen, gaf men niet hoog op van zichzelf. Of is dit een te verleidelijke en gemakkelijke constatering? Ook ten tijde van Montaigne waren er vast voldoende mensen zo zelfingenomen, dat ze vergaten dat hun enige verdiensten berustten op geld en macht. Het schatten van de eigen kwaliteiten blijft lastig. Ik denk dat Montaigne echt dacht dat hij niet zo bijzonder was. En dat is weer bijzonder, te midden van alomtegenwoordige eigenwaan.

Johan Cruijff

Eigenwaan en roem gaan soms hand in hand. Montaigne onderscheidt twee soorten van roem: de roem ons door anderen toegezwaid en de roem ons door onszelf toegezwaid. Deze laatste noemt hij eigendunk. Montaigne gelooft dat het zeer moeilijk is iemand te vinden met een minder hoge dunk van zichzelf dan hij.³ Er zijn ook mensen met een hoge eigendunk. Als voorbeeld denk ik hier in het bijzonder aan de beroemdste Nederlander ooit, overleden in 2016: voetballende Johan Cruijff.

Topvoetballers moeten waken voor een verwrongen zelfbeeld. Nu nog meer dan vroeger vanwege de astronomische bedragen die worden verdiend. Het gemiddelde salaris in de Nederlandse eredivisie ligt ruim een ton boven de Balkenendenorm. In de grote competities van Engeland, Duitsland en Spanje voetbalt niemand op het hoogste niveau voor onder een miljoen per jaar, mede door de financiële injecties van oliesjeiks, Amerikaanse bedrijven en de televisierechten. Grote sterren als Lionel Messi en Cristiano Ronaldo verdienen tonnen *per week*. De kijk op de realiteit en op jezelf kan dan vertroebeld raken.

Johan Cruijff stond aan de wieg van de ontwikkeling van het professionele voetbal in Nederland. Hij vond dat diegenen naar wie de mensen kwamen kijken, de spelers, ook het merendeel van het geld moesten ontvangen. Tegen een dergelijke rechtvaardigheid valt weinig in te brengen. Maar waarom zou een voetballer *zo veel* moeten krijgen? Zelf is Cruijff al vroeg in zijn carrière zakenman, maar niet erg gewiekst. Eind jaren zeventig verloor hij al zijn kapitaal door beloftes van vage zakenlui. Later zou hij zijn verlies ruimschoots goedmaken, maar dat had wel zijn prijs.

Op jeugdige leeftijd was Cruijff al overtuigd van zijn ontegenzeggelijke talent voor voetbal. Zijn genialiteit was onomstreden, sportjournalist David Miller noemde hem ‘*Pythagoras in boots*’. Jammer alleen dat hij meedogenloos was ten opzichte van de minder getalenteerden en dat alles moest wijken voor zijn ‘geniale’ inzichten. Het meest pregnante voorbeeld van zijn machtsmisbruik en eigengereidheid was de prestatie van het Nederlands elftal tijdens het wereldkampioenschap voetbal in 1974. Nadat hij met zijn Amsterdamse ‘gabbers’ uit de selectie, Ruud Krol en Wim Suurbier, de toen misschien wel beste keeper ter wereld, Jan van Beveren,

had weggepest⁴, kon hij zijn team formeren naar eigen wens. Met oogstrelend en soms meedogenloos voetbal haalde dat team de finale. Toen faalde Cruijff groots. Een door hem verkregen strafschoep, nog voordat een tegenstander de bal had geraakt, deed Nederland nog hopen op een goed resultaat, maar dat pakte anders uit. Cruijff was zelf de hele wedstrijd nagenoeg onzichtbaar en de door hem geprefereerde doelman Jan Jongbloed (“Die ken zo goed meevoetballen.”), kon niet duiken, had het hele toernooi niet gedoken en weigerde dit ook bij een schot van Gerd Müller.

ler.

Een traumatisch maar terecht verlies

De verloren finale tegen Duitsland werd een nationaal trauma. De tegenstander en de uitslag zitten diep verweven in de Nederlandse ziel. De algemene teneur werd goed verwoord door commentator Herman Kuiphof na het beslissende doelpunt van Müller: “Zijn we er toch nog ingetuind.” Maar zo was het niet. Er was een glaszuiver doelpunt van West-Duitsland, afgekeurd bij een stand van 2-1. En de schwalbe van Hölzenbein die West-Duitsland de gelijkmaker opleverde, werd door de scheidsrechter ‘rechtgezet’, toen die vlak voor tijd een overduidelijke overtreding van Wim Jansen op Hölzenbein niet beloonde met een strafschoep. Cruijff speelde, net als de andere spelers, het hele toernooi magistraal. Tot aan de finale. Maar als aanvoerder, sterspeler, woordvoerder financiële zaken voor de selectie en ook als coach – want hij maakte de opstelling, niet Rinus Michels – is hij verantwoordelijk voor een van de grootste littekens in de Nederlandse sportgeschiedenis.

In 1988 verziekt Cruijff, volgens het adagium “mooie woorden zijn niet waar, ware woorden zijn niet mooi” de carrière van een van Nederlands meest begenadigde voetballers, Gerald Vanenburg. Cruijff zei dat Vanenburg nooit een leider kan worden omdat “hij de stem daar niet voor heeft”. De extreem balvaardige Vanenburg heeft nooit meer een bal fatsoenlijk geraakt: elk balcontact werd begeleid door piep-

geluiden van de supporters. Maar Cruijff was de heldenstatus allang overstegen en boven alle kritiek verheven. Zelfs zijn overstap als ras-amsterdammer en ajacied pur-sang naar Feyenoord werd hem vergeven.

De BV Cruijff

Zijn laatste jaren leidde hij een miljoenenbedrijf. Hij verkocht zijn visie voor veel geld, bijvoorbeeld zijn planmatige opleiding van de voetballende jeugd aan een club in Mexico. Zelf zei hij uit pure clubliefde te handelen, toen hij zich bemoeide met het reilen en zeilen bij Ajax. Toch gingen er steeds meer stemmen op die beweerden dat slechts één ding voor hem telde: het zakelijke belang van de BV Cruijff. Een belang dat hij ook diende door trapveldjes voor jongeren te openen die “te weinig buiten kunnen spelen”. Cruijff heeft zijn beroemdheid uitgeperst tot aan de laatste druppel, pikte elk graantje dat zijn roem oogstte wellustig op en beweerde:

“Ik maak eigenlijk zelden fouten, want ik heb moeite me te vergissen”. Montaigne zou dit een voorbeeld noemen van onbezonnen eigenliefde, gepaard gaand met “...een te gunstige mening [...] over onze eigen waarde.”⁵

¹ Bescheidenheit bei mittelmäßigen Fähigkeiten ist bloße Ehrlichkeit. Bei großen Talenten ist sie Heuchelei. Schopenhauer, *A. Parerga und Paralipomena*.

² Montaigne, *Essays*, vert. Frank de Graaff, Uitg. Boom: Amsterdam, 2001, p.181, 182, en 184.

³ ME p.747.

⁴ Ook Ruud Geels was het mikpunt van spot van de Amsterdamse clan. Hij zou later verklaren dat het WK voor hem een hel was. In de zaak Van Beveren speelden zakelijke belangen mee waarbij ook Cor Coster, Cruijffs schoonvader, een rol speelde.

5 M.E. p. 743.

Republikein sinds ik kon denken

Anton van Hooff (mini-c.v. zie pag. 10)

Als Haags jongetje moest ik toch een keer de gouden koets gezien hebben. We hadden toch niet voor niets op Prinsjesdag als enige plaats in het land vrij. Dus liep ik 's morgens vroeg van de buitenwijk waar wij woonden – de tram kostte toch nog altijd een kwartje – naar de binnenstad. Op de Lange Vijverberg zat ik uren op de stoep, terwijl de menigte achter me vele rijen dik werd. Geruime tijd voor het passeren van de stoet werd ons de vrije blik ontnomen door militairen die de hele route omzoomden. Uiteindelijk zag ik niet meer dan de wielen van de vergulde karos.

Niet vanuit het rode nest

Deze teleurstellende ervaring doofde het Oranjevuur in mijn gemoed niet. Het geloof als natie bevoorrecht te zijn met zo'n vorstenhuis was even van-

zelfsprekend als het geloof in de enige ware kerk, de roomse natuurlijk. Hoewel mijn vader arbeider was, werd bij verkiezingen ons raam niet verduisterd door het PvdA-affiche waardoor onze hele straat rood kleurde. Nee, mijn vader fietste bij iedere verkiezing naar de Mauritskade, het bureau van de Katholieke Volks Partij, om daar een enorm raambiljet van de KVP te halen. Want Rooms en dat waren wij en zeker geen Roden – mijn moeder zong nog altijd dat Nieuwenhuis zakkies moest plakken (toen hij gevangen zat wegens majesteitsschennis). Bij die goddeloze rooien leefde nog altijd een zeker republikeins sentiment, hoewel Willem Drees als premier iedere Koninginnedag op de radio Hare Majesteit kruiperig feliciteerde. We luisterden dan eerbiedig naar zijn welgekozen woorden. Op Koninginnedag gingen we met de school naar het Haagse stadhuis om daar aan de burgemeester als representant van Juliana een aubade te brengen.

Van huis uit heb ik dus zeker geen afkeer van de monarchie meegekregen. Later, toen ik de Nederlandse monarchie tot een fossiel verklaarde, uitte mijn moeder regelmatig haar bezorgd-

heid: ‘Je krijgt er toch geen moeilijkheden mee, hè?’

Een kwestie van doordenken

Net zoals ik niet precies weet wanneer ik het geloof afschudde, staat het voor mij ook niet vast wanneer ik republikein werd. Er waren zeker geen persoonlijke ervaringen in het spel. Het was gewoon een kwestie van doordenken. Het was toch absurd dat het hoogste ambt in een staat een familiezaak was. En dat de Oranjemonarchie op een lange traditie berustte, was een sprookje: Nederland was de langste tijd een republiek geweest. De Oranjes waren ‘ons’ in 1813 door de Britten opgedrongen omdat ze een sterke staat ten noorden van het postnapoleontische Frankrijk wensten. Later gebeurde iets dergelijks met de staten die door de oplossing van het Ottomaanse Rijk ontstonden: Griekenland, Roemenië en Bulgarije kregen koningen opgedrongen uit het rijke Duitse prinsensarsenaal. Nederland was - en is – dus gewoon een Balkanmonarchie.

Slechts in de marge van Eurazië

Toen ik in de jaren negentig door NRC gevraagd werd om regelmatig opinie-

stukken te leveren, heb ik een aantal keren uiting gegeven aan mijn afwijzing van iedere monarchie. In een artikel uit 1992 noemde ik het Nederlandse koningschap in wereldverband een fossiel. Daarbij dacht ik aan een voordracht die de oude Drees in 1974 voor de Nijmeegse studievereniging geschiedenis had gehouden. In zijn jeugd, verklaarde hij, werd praktisch heel Eurazië door monarchen geregeerd, terwijl in de eigentijdse wereld het koningschap alleen nog zeldzaamheidswaarde had. Ik vertaal het zo: alleen aan de randen van Eurazië, in landen die door de geschiedenis zijn overgeslagen, komt de monarchie nog voor. Historisch is zij een doodlopende weg, wat blijkt uit de gangbare manier van zeggen dat Nederland 'nog' een monarchie is. Alle nieuwe staten die in de twintigste eeuw in groten getale zijn ontstaan, hebben de republikeinse staatsvorm aangenomen.

Lering van mijn vrouw

Mijn republikeinse overtuiging werd versterkt door de bezoeken die ik in die jaren aan Midden- en Oost-Europa bracht. Daar werd ik mij de waarde van de echte democratie eens te meer bewust. Die bewustwording werd belichaamd in de Letse studente klassieken die nu mijn vrouw is. Zij had op 23 augustus 1989 gestaan in de rij van de twee miljoen mensen die een men-

selijke keten vormden tussen het Litouwse Vilnius over de Letse hoofdstad Riga naar het Estse Tallinn. Bij deze 'Baltische Weg' eisten de Balten vrijheid van het Sovjetimperium. Het is dan ook aan haar dat ik mijn *Athene, Het leven van de eerste democratie* (Ambo/Anthos 2011) opdroeg.

Mijn republikeinse publicaties leidden tot een uitnodiging om toe te treden tot het Republikeins Genoot-

schap. Dit gezelschap, dat wel is verdacht van sinister samenzwerven, was en is niet meer dan een lijst van mensen die openlijk – via een webstek – verklaren dat zij ervoor uitkomen republikein te zijn. Tegenwoordig is de club gefuseerd met het Nieuw Republikeins Genootschap, een vereniging waarvan je gewoon lid kunt worden:

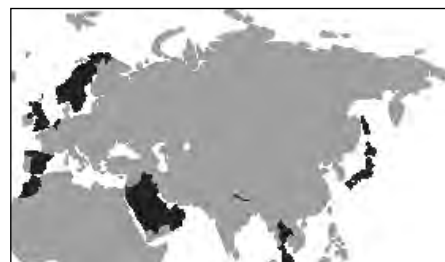
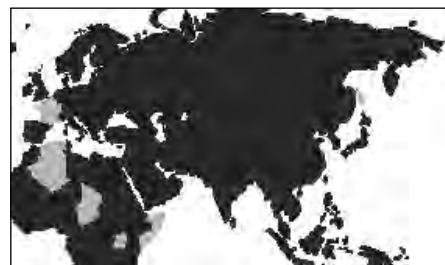
<https://www.republikeinen.nl/>

De formule 3 P 2H

In de talrijke debatten waaraan ik heb deelgenomen, vat ik mijn standpunt samen tot 3P 2H: om Principiële, Politieke, Pedagogische, Historische en Humanitaire redenen moet de Nederlandse Republiek worden hersteld. Waarom de monarchie Principieel verwerpelijk is en in een democratie voor Politiek spelbederf zorgt, hoeft nauwelijks betoog. Pedagogisch is het een verderfelijk systeem omdat het jonge burgers wijsmaakt dat de koning(in) het voor het zeggen heeft. Probeer maar eens aan een brugklas uit te leggen dat Nederland als constitutionele monarchie toch echt een democratie is. De duizenden brieven die burgers jaarlijks aan de vorst sturen, bewijzen dat zij nooit geleerd hebben dat het erfelijke staathoofd niets mag. Over de H van de Historische reden heb ik al kort gesproken. Rest nog de H van Humanitair. Hoe kan een

samenleving iemand aandoen om het hele leven toneel te spelen? Als prins(es) zit zij/hij altijd in een keurslijf. Als zij/hij eenmaal de positie van erfelijk staathoofd bereikt, kan die nooit het gevoel hebben iets op grond van competentie bereikt te hebben. Hoe zou het voelen als ik moest denken ooit universitair hoofddocent of voorzitter van De Vrije Gedachte geworden

te zijn omdat ik van achteren Van Hooff heet? In een van mijn NRC-stukken heb ik kroonprins drs. Willem-Alexander van Oranje Nassau dan ook uitgenodigd om zich op woensdagmiddag op mijn spreekuur teervoegen. Dan konden we een afspraak maken om na zijn geschiedenisstudie een stage als leraar te regelen. Daarvoor is hij immers echt gekwalificeerd.

Monarchieën (de zwarte gedeelten) in Eurazië, boven in 1900 en onder in 2000.

Alles is onecht

Op 11 september 1997 had WA zijn 'coming out'. In een zorgvuldig geregisseerd vraaggesprek met Paul Witteman verklaarde hij zich pas na zware geestelijke worsteling verzoend te hebben met het vooruitzicht de zware taak van koning-zijn te vervullen. Zo stellen vorsten zich altijd als martelaar op. Nooit hoor je er een verklaren dat het eigenlijk wel een lekkere job is: absolute baangarantie en zelf de pensioenleeftijd bepalen. Op de avond dat het televisie-interview werd uitgezonden zat ik in een Hilversumse radiostudio. In 'Met het oog op morgen' zou ik als erkend republikein commentaar leveren. Op een moment tijdens het vraaggesprek moest ik schateren van de lach. Heel voorzichtig vroeg Witteman of het niet erg was altijd geprezen te worden en nooit rechtstreeks kritiek te krijgen. Hij bedoelde natuurlijk: is het niet vreselijk om altijd door kruiperige lakeien omringd te zijn? Nee, zo barstte de kroonprins los, dat zag Witteman helemaal verkeerd. Bij de werkbezoeken die hij nu maakte, kregen de mensen tevoren de instructie om hem tegen te spreken!

Alles is onecht aan de monarchie, vooral als de vorst gewoon doet. Zo lijkt de 'Zoen van Amsterdam', de kus die Beatrix op 30 april 1988 van zo maar een Jordanees kreeg, een opzetje te zijn geweest. Ze werd na Juliana als koele koningin ervaren. Om haar toegankelijkheid te demonstreren nam ze een bad in de menigte – natuurlijk omringd door veiligheidskerels, die

zeker niet zomaar een persoon Hare Majesteit zouden laten beroeren. Onder "Geef me een *zoen*, meid!" kuste een KLM-employé haar. Uiteraard heeft hij altijd volgehouden dat zijn actie spontaan was.

Zie je nou wel

Mijn coming out bij Paul Witteman was op 3 juni 2001. De dag tevoren had De Volkskrant mijn betoog gepubliceerd dat van de kroonprins na al die jaren studie voor het koningsvak toch minstens mocht worden verwacht dat hij de Grondwet kende en zich eraan hield. Dan moest hij op grond van artikel 1 – het gelijkheidsprincipe – niet de Vreemdelingenwet overtreden en zijn verloofde in het land hebben, terwijl die volgens de wet buiten Nederland had te verblijven in afwachting van een ‘verblijfsvergunning met het oog op een huwelijk’. Mijn Letse bruid en ik hielden ons wel strikt aan de wet en ontmoetten elkaar in een buitenland. Letland was namelijk toen nog niet lid van de EU, evenmin als Argentinië (dat dat ook nooit zal worden). De hoofdredacteur van Buitenhof belde mij direct op: of ik de volgende dag in het programma kon komen? Daarin deed ik mijn beklag over de ongelijke behandeling. Wittemans laatste vraag was wat ik ging doen. Wel, een klacht indienen bij de Commissie Gelijke Behandeling natuurlijk. Een paar dagen later deed ik dat ook en zo werd ik op woensdag 6 juni 2001 het eerste onderwerp bij het radionieuws van 1 uur. De dagen daarna doken de televisieploegen op. Op de volgende zaterdag, 9 juni, had ik een kort gesprek met premier Wim Kok, die voor het Politiek Forum van de PvdA in Nijmegen was. Hij schreef voor de immigratiedienst een aanbevelingsbrief, maar het ging mij niet om mijn eigen zaak, maar om het principe.

Grondwet is geen wet

Omdat ik van de Commissie Gelijke Behandeling niet veel verwachtte – terecht naar bleek – ging ik op maandag 11 juni – het waren werkelijk hectische dagen – naar het advocatenkantoor van Britta Böhler ► in Amsterdam: ik wilde via een kort geding voor mij en mijn verloofde dezelfde rechten opeisen als burger W.A. van Oranje Nassau en zijn Argentijnse. Toen kreeg ik een belangrijke staatsrechtelijke les: we zouden zo’n zaak graag aanspannen, maar geen rechter zal de zaak ontvankelijk verklaren, want de Nederlandse rechter mag zich niet beroepen op de Grondwet. Die heeft namelijk niet de kracht van wet, maar is niet meer dan het voornemen van de Staten-Generaal om wetten uit te vaardigen volgens dat stuk.

De Commissie Gelijke Behandeling was er pas vele maanden later uit: nee zij kon mijn klacht niet behandelen, want over deze vorm van discriminatie ging zij niet. ‘Wat nou,’ zei ik, ‘volgens artikel 1 van de Grondwet is in Nederlandse discriminatie verboden “op welke grond dan ook”. Ik lijd nota bene onder feodale discriminatie, een vorm van achterstelling die niet in jullie hoofd is opgekomen.

Personaliseer de principestrijd

Ik ving dus bot, maar genoot volop van de veroorzaakte stampij. De vele adhesiebetuigingen maakten me duidelijk dat je het verfoeilijke instituut van de monarchie niet moet aanvallen met staatsrechtelijke pleidooien of klachten over de exorbitante kosten (hoger dan bij het Britse koningshuis!). Natuurlijk is het absurd dat iemand die de hormonen van de kroonprins doet jubelen daarvoor een bonus van honderdduizenden per jaar opstrijkt, maar je krijgt pas bijval als je de principiële kwestie kunt personaliseren. Op kleinere schaal deed zich zo iets een paar jaar later voor, in 2004, toen mevrouw Van Oranje-Zorreguieta pardoes lid van de Raad van State werd. Daarmee werden de andere leden, die op grond van bewezen diensten zover waren gekomen, toch lelijk te kakken gezet. Dat vonden ook de mensen die uit station Leiden kwamen en aan wie de televisie om hun mening vroeg.

Waar blijven de feministen?

En waarom komen de feministen niet in het geweer tegen de betiteling ‘koningin’ voor mevrouw Zorreguieta? De vrouw van het erfelijke staatshoofd wordt

nergens in de Grondwet zo genoemd. De echtgenoten van achtereenvolgens Wilhelmina, Juliana en Beatrix heetten ‘prins-gemaal’. Maar nu het staatshoofd man is, wordt zijn vrouw als een schattige onbenul neergezet als ‘koningin’. En bij scheiding mag de rechter niet beslissen wat in belang van de kinderen is. Die vallen aan de man toe, heeft mevrouw Zorreguieta bij contract beloofd.

Monarchie bekroont een ondemocratisch bestel

Nou ja, breek me de bek niet open. Het koningschap is de ‘bekroning’ van alles wat er mis is met de Nederlandse democratie, een woord dat in de Grondwet trouwens niet voorkomt. Ik noem nog waar wat:

- Burgers kunnen zich niet beroepen op de Grondwet
- Er is geen constitutioneel hof dat over de grondwettelijkheid van maatregelen kan oordelen (vergelijk dat eens met de bevoegdheid van het Bundesverfassungshof in Karlsruhe)
- De rechter mag een wet niet toetsen aan de Grondwet
- De Raad van State schendt als adviesorgaan én rechterlijke instantie het principe van de scheiding der machten (die leerlingen wel moeten kennen)
- Nederland is met Luxemburg de enige ‘democratie’ in de wereld waar leken niet aan de rechtspraak deelnemen
- En nu is het referendum ook nog in de wieg gesmoord...

Nee, ik kan me echt niet indenken dat een vrijdenker voor de monarchie is.

Dr. Phil over exorcisme

Maarten Gorter (mini-c.v. zie pag. 11)

U kent hem wel de Amerikaan Phil McGraw, beter bekend als Dr. Phil van zijn gelijknamige televisieprogramma. In dat programma geeft Dr. Phil zijn advies bij huiselijke conflicten die door veel mensen als absurd worden gezien. Ik was toevallig aan het zappen en kwam uit bij een zeer opmerkelijke aflevering van dit door de commercie gegijzelde programma, namelijk over exorcisme.

Een bloedirritante intro

Net zoals elke aflevering van Dr. Phil, komt **Phil McGraw** (1950) beter bekend als Dr. Phil als een soort messias het podium op. Er volgt een bijna stalinistische applausmachine van het publiek dat voor het grootste gedeelte uit vrouwen van middelbare leeftijd bestaat.

Als het applaus dan eindelijk stopt begint hij met een cliché door het publiek massaal te bedanken dat zij er weer bij zijn. Dan begint hij eindelijk te vertellen waar de aflevering over gaat, een absurd huiselijk conflict zoals in vrijwel elke aflevering, deze is echter nog veel absurder dan de andere afleveringen. Het gescheiden koppel Jen en John uit Texas (achternamen worden niet genoemd) heeft een zeer moeilijke zoon genaamd Jack. Hij heeft vele stoornissen: Asperger syndroom, ADHD, ODD en een bipolaire stoornis. Jack is pas 12 jaar oud maar heeft al meerdere zelfmoordpogingen gedaan, hij slikt 12 verschillende pillen per dag(!) en heeft meerdere mensen, waaronder zijn moeder en oma, fysiek aangevallen. Moeder Jen wil dat Jack goede medische hulp krijgt in een psychiatrische inrichting. Vader John vindt het echter allemaal onzin; hij weet wel wat zijn zoon heeft, hij is bezeten door de duivel. Hij heeft al contact gezocht met mensen van zijn kerk en een aantal zijn bereid de duivel via exorcisme uit Jack te krijgen.

De vader is een autoritaire fundamentalistische kindermishandelaar

John is na de scheiding van Jen (weer) bekeerd tot het christendom, er wordt niet precies gezegd om welke stroming het gaat. Ik ga ervan uit dat het de evangelische "born-again" stroming is, aangezien hij het er constant over heeft dat hij na de scheiding een "totaal nieuw persoon" is geworden. Hij claimt elke dag de bijbel uitvoerig te lezen, maar hij zit onder de tattoo's, hij is blijkbaar niet bekend met Leviticus 19:28

uit de bijbel.¹⁾ We zien – nadat we eerst een lang reclameblok krijgen – dat John zijn zoon Jack, die duidelijk geestelijk in de war is, hard billenkoek geeft of zoals de jongere generatie zegt "spankt" en hem op de grond laat vallen. Hij schreeuwt bijna zoals Mussolini op het balkon²⁾ tegen Jack dat hij zich moet gedragen; Jack die het allemaal niet snapt, ziet er duidelijk angstig uit en gaat terugschreeuwen.

We krijgen te horen van Dr. Phil (dit was niet te zien in het programma) dat John Jack zelfs een keer een blauw oog

had geslagen, John is hiervoor aangeklaagd door de Amerikaanse jeugdzorg. John heeft Jack volledig geïndoctrineerd dat hij bezeten is door de duivel, Jack is hierdoor nog agressiever geworden, hij denkt nu ook dat het niet zijn schuld is als hij zijn kamer vernielt terwijl hij "I AM THE DEVIL" schreeuwt. Immers ik ben toch bezeten door de duivel, ik doe dit allemaal niet zelf, denkt Jack. John komt met een aantal "bewijzen" waarom Jack bezeten is: Jack heeft ooit als peuter een stuk glas met de punt naar voren gelegd dicht tegen de nek aan van zijn moeder toen zij sliep, John kwam hier gelukkig nog op tijd achter en legde het glas weg. Hij zag dit als "bewijs" dat de duivel het lichaam van Jack overnam. Jack zou volgens John ook toen hij een jaar of zes was met "ogen als een hagedis" en een zware stem "duistere" dingen hebben gezegd. Ook vielen op "mysterieuze" wijze dingen van de muur in de kamer van Jack.

Jack zegt door zijn geestelijke problemen vaak: "Ik ga het huis in de fik steken". Hij heeft dit zowel gezegd in het huis van Jen als dat van John. John maakt hier nu de krankzinnig fundamentalistische opmerking: "Om mijn gezin te beschermen ben ik bereid om mijn zoon Jack te vermoorden als hij echt gaat proberen om het huis in brand te steken". Het publiek zit met open mond geschokt te kijken na deze opmerking.

Dr. Phil geeft een laf antwoord

Dr. Phil zegt nog wel stoer tegen de zeer forse John dat hij een pestkop en een kindermishandelaar is. Maar in plaats van in te gaan op zijn fundamentalistische christelijke opvattingen gaat Dr. Phil een preek houden dat hij zelf ook een zeer praktiserend en trots christen is. Dan zegt Dr. Phil dat hij theologen heeft gesproken, en dat zij "zeker" weten dat Jack niet bezeten is door de duivel. Ik vind dit zeer laf van Dr. Phil, hij had tegen John moeten zeggen dat hij krankzinnige ideeën heeft. Dr. Phil heeft ook wat liberale opvattingen; hij heeft

homofobe ouders in een aantal van zijn afleveringen flink bekritiseerd. Je zou toch verwachten dat zelfs een gematigd christen zoals Dr. Phil zou moeten denken dat exorcisme volkomen flauwekul is. Het enige wat Dr. Phil zegt tegen John als kritiek op exorcisme, is dat hij zegt dat als Jack ècht bezeten zou zijn dat hij John wel “bang” zou maken door als de “duivel” te spreken en niet te gaan huilen. Ik vond dit ook weer laf, zeg gewoon dat exorcisme allemaal onzin is. Jack zou eigenlijk al een week voor de opnames van de aflevering zijn exorcisme moeten krijgen. Moeder Jen heeft gelukkig John nog kunnen overtuigen om het uit te stellen. John gaat er uiteindelijk mee akkoord dat het exorcisme spreekwoordelijk de koelkast in gaat. Dr. Phil biedt John en Jen aan om hun zoon te laten onderzoeken in een top neurologisch centrum. Dr. Phil denkt namelijk (ik denk dat het eerder op advies van zijn medisch team is) dat op een neurologische scan te zien is dat Jack mentale problemen heeft en dat dat als bewijs kan dienen om John te laten zien dat het iets medisch is waar Jack last van heeft; John en Jen accepteren het aanbod van Dr. Phil.

Ik vond het een teleurstellende aflevering; het enige positieve ervan was dat Dr. Phil het publiek niet onder de stoelen liet kijken omdat daar vaak een boek ligt dat hij zelf heeft geschreven en uitgegeven.

Exorcisme een serieus gevaar voor het vrijdenken

Vrijdenkers moeten het exorcisme niet onderschatten, dit is niet iets wat alleen maar voorkomt in de middeleeuwen, er is zelfs een grote toename van exorcisme de laatste jaren. In een artikel in de Britse krant *The Guardian* 3) staat dat in Italië het aantal aanvragen voor een exorcisme verdrievoudigd is tot een totaal van een half miljoen!

Het Vaticaan zelf neemt het ook nog behoorlijk serieus kunnen we lezen in het artikel, zij hebben zelfs in 2014 de International Association of Exorcists erkend als katholieke organisatie.

Verbieden van exorcisme schuurt met vrijheid van godsdienst. Toch denk ik dat een verbod op exorcisme in Europa haalbaar is in gevallen dat mensen hiervoor duizenden euro's moeten betalen. In de VS zou zo'n verbod zeer waarschijnlijk altijd in strijd worden geacht met de Religious Freedom Restoration Act. Deze wet heb ik al uitvoerig besproken in mijn artikel “Vrijheid van godsdienst, een moderne vorm van onderdrukking?” (*De Vrijdenker* 2017-05); door deze wet kan iemand, door zich te beroepen op vrijheid van godsdienst, (vaak) legaal zijn religieuze wil opleggen aan anderen. Wat is dan de beste remedie tegen exorcisme als een verbod niet gaat lukken? Zoals wij vrijdenkers het al eeuwen doen: *debat* en *voorlichting*.

1) Leviticus 19:28: “Gij zult om een dood lichaam geen snijding in uw vlees maken, noch schrift van een ingedrukt teken in u maken; Ik ben de HEERE!”

2) <https://www.youtube.com/watch?v=CfS8AulsYRk>

3) <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/mar/06/exorcists-catholic-evangelical-church-child-abuse-new-inquisition>

Vrijdenkerszangen (3)

HET GEBED VAN DEN BOER.

Als God er is, die alles heeft geschapen...
 Waar is hij dan en wie was 't die hem schiep?
 't Is een geheim, zoo zeggen wel de papen,
 Maar zwijgen steeds wie Hem in 't leven riep.
 Als God er is, waarom maakt hij dan de menschen
 Den eenen goed den andren boos en slecht,
 Waarom laat hij zich dagelijks verwenschen?
 Waarom doet bij op aarde dan geen recht?

Refrein:

*Geloovig volk, komaan, staakt uwe bede,
 Die vaak g'hem stuurt tot beternis van uw lot...
 Maar luistert naar de stemme van de rede...
 Die u toeroept: o neen, er is geen God.*

Als God er is, waarom verschillende rassen,
 Waarom wij blank en andere menschen zwart?
 Waarom duldt hij dan arme en rijke klassen,
 Hier weelde en goud, daar leed en honger, smart.
 Als God er is, waarom dan zijne kinderen
 Niet al bevrijd van druk en armoe?
 Waarom laat hij den mensch elkaar nog hinderen?
 Ja zeg waarom laat hij die moorden toe?

Refrein

Als God er is, waarom dan soms de rampen
 Op zee en in het diepst der kolenmijn?
 Waarom dan soms, die bloedige oorlogskampen,
 Die, naar men zegt, toch zijnen wil maar zijn?
 Waarom tempeest en vurige bliksemschichten
 Vernielen dan de vruchten van den oogst?
 Door aardbeving waarom toch onheil stichten,
 Dat gansche landen soms worden verwoest?

Refrein

Als God er is, waarom dan geen bewijzen
 Dat hij bestaat of dat hij zich laat zien?
 Dan zullen wij op onze knieën dalen
 En nederig hem onze hulde biën.
 Maar neen, die God is ons slechts een logen,
 Een vinding van het zwarte, roomsch venijn
 Waarmee ze ons achttien eeuwen reeds bedrogen,
 God is er niet of nooit zal hij er zijn.

Refrein.

[Gedicht uit de bundel “VRIJDENKERSZANGEN”, uitgegeven in 1914 door De Roode Bibliotheek van Gerhard Rijnders.]

Een bizar ratjetoe

Jan Willem Nienhuys

Religie is een geloof in het intuïtief onmogelijke (bijvoorbeeld in onzichtbare krachten) waarvoor geen feitelijk bewijs is. Dat denken cultureel antropologen zoals Scott Atran en Pascal Boyer. Met name Boyer benadrukt dat religie aan de gang gehouden wordt door sjamanen en dergelijke. Deze sjamanen bemiddelen tussen de gewone mensen en de 'onzichtbare krachten', en omdat ze in wezen waardeloze diensten aanbieden, doen ze van alles om *in business* te blijven.

Als je alleen het huidige christendom kent als voorbeeld van een religie, is dat niet zo duidelijk. Het christendom is begonnen als obscure joodse sekte. Maar de sekteleiders hebben van meet af aan elementen aan het geloof toegevoegd, telkens om het aantrekkelijker te maken voor buitenstaanders. Het resultaat was een bizar ratjetoe van onzinnige en tegenstrijdige ideeën, maar tegelijk een sterke organisatie met veel politieke macht en uiteraard een corrupte top.

Ik zal aan de hand van *Abermahls kräfte der Hahn* (1962) van **Karlheinz Deschner** (1924-2014) iets van de ontwikkeling van het christendom schetsen. (1)

We weten weinig van Jezus. De evangeliën werden lang na zijn dood opgeschreven, dat van Marcus het eerst, namelijk rond het jaar 70, en het Johannesevangelie zeker zo'n 30 jaar later. Marcus' doelgroep bestond uit niet-joodse christenen. In de opeenvolgende evangeliën worden de wonderen van Jezus steeds sterker overdreven. Bij Marcus staat het verhaal van de dochter van Jaïrus. Jezus zegt: 'Ze is niet dood, maar ze slaapt.' Misschien was het wel een geval van schijndood. Bij Lucas wordt iemand tijdens zijn begrafenis uit de dood opgewekt en bij Johannes begint Lazarus' lijk al te stinken. Veel genezingswonderen van Jezus lijken gekopieerd te zijn van analoge verhalen over de Griekse god Asklepios.

De auteurs van de Lucas- en Mattheusevangelies verzonnen onafhankelijk van elkaar totaal verschillende oplossingen voor het probleem dat Jezus uit Galilea kwam, maar in Betlehem geboren hoorde te zijn. (2) Ze verzonnen bovendien twee verschillende stambomen voor Jozef en combineerden dat met een maagdelijke geboorte. Dat helden en koningszonen geboren werden uit door goden bezwangerde maagden was in de klassieke oudheid schering en inslag. Heracles is een voorbeeld, en ook van Plato werd verteld dat zijn maagdelijke moeder zwanger werd gemaakt door Apollo. Daarmee werd het Jezusverhaal aangepast aan de religieuze smaak van die tijden, maar het wordt er wel onlogischer door: als Jozef er niet aan te pas is gekomen, dan is diens stamboom toch niet van belang?

In de tijd van Jezus waren er in Palestina allerlei predikers. Johannes de Doper was er een. Als we afgaan op wat in de evangeliën staat, dan predikte Jezus naastenliefde, armoede en geweldloosheid, maar was hij er anderszins van overtuigd dat het Koninkrijk Gods spoedig zou komen na een kosmische ramp. 'Uw rijk kome, Uw wil geschiede, op aarde zoals in de hemel' uit het Onzevader verwijst daarnaar. Eindtijdgeloof kwam in diverse vormen allang in het Midden-Oosten voor, dat was geen origineel idee van Jezus.

Waarom de Romeinen Jezus oppakten en kruisigden na amper een jaar prediken is onduidelijk. Het moet geweest zijn op verdenking van opstand. De massale toejuiching van een radicale eindtijdverkondiger bij Jezus' aankomst in Jeruzalem was misschien een reden om geen risico's

te nemen. De Romeinen maakte korte metten met opstandelingen (*lestai*). De kruisdood was specifiek voor hen bedoeld. Jezus was trouwens niet de enige, tegelijk met hem werden nog twee *lestai* gekruisigd, zeggen de evangeliën. Er waren in die tijd heel wat 'messiassen' die met de wapens in de hand het onafhankelijke koninkrijk Israël wilden herstellen.

Na Jezus' dood was er een kleine groep joden die zijn leer probeerden te volgen, en die eveneens geloofden dat het einde der tijden nabij was. Zij

bleven vrome joden, maar praktiseerden ook het liefdesmaal: men at gezamenlijk, men bracht eigen eten mee, en wie te arm was kreeg op die manier toch genoeg te eten. Omdat het einde der tijden toch aanstaande was, namen men niet de moeite om iets op te schrijven. De meeste volgelingen konden trouwens niet lezen. Nog eeuwenlang bleven sommige

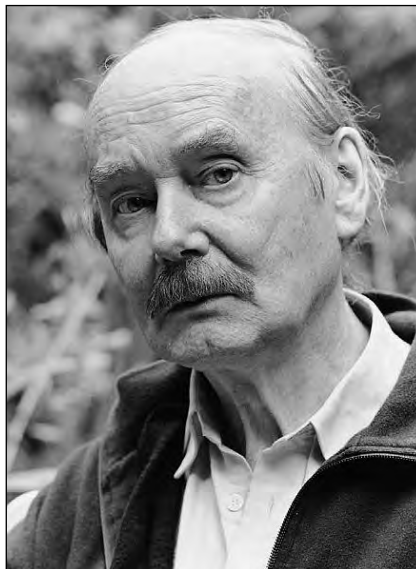
christenen geloven dat ze het einde der tijden zelf zouden meemaken, net als ongeveer een derde van de huidige Amerikanen.

Paulus

Dit simpele geloof veranderde door toedoen van Paulus. Als we Paulus mogen geloven, vervolgde hij eerst deze joodse sekte, maar sloeg opeens om. Zijn verhaal erover (een soort epileptische aanval) lijkt verdacht veel op bekende mythen over goden die kwaadwillende stervelingen straffen.

Jan Willem Nienhuys (1942) was universitair docent wiskunde en is secretaris van Skepsis.

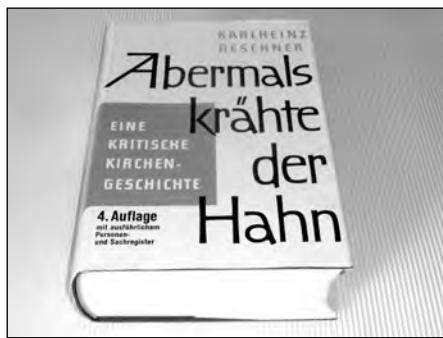
De oudste christelijke documenten zijn de brieven van Paulus aan diverse groepen van Jezusvolgelingen. In deze brieven bouwt hij een leer op die aantrekkelijker is voor de niet-joden. Hij duidt Jezus aan met Christus (Grieks voor messias=gezalfde). Dat zei Jezus in de evangeliën van Mattheüs, Marcus en Lucas nooit van zichzelf.

Jezus predikte een absurde vergevingsgezindheid. De God van Paulus kan echter alleen genoegdoening krijgen voor overtreding van Zijn geboden met een mensenoffer, namelijk van Gods zoon Jezus. Omdat iedereen het bestaan van God logisch kan bewijzen, is God zelfs vertoornd op ongelovigen die zulke inzichten moedwillig negeren. Paulus verkondigt de predestinatieleer: God schenkt willekeurig sommige mensen onverdiend genade en andere niet. Niks algoede Vader die álle mensen als bloedeigen kinderen beschouwt. In de oudheid werden goden meestal beschouwd als grillige wezens die je maar beter te vriend kon houden. Daarom kunnen we dit paulinische idee alweer zien als een aanpassing aan toenmalige religieuze mode.

Erfzonde

Het idee dat alle mensen zondaars zijn werd later door Augustinus (354-430) aangescherpt tot dat van de erfzonde: alle mensen zijn bij de geboorte al zondaars, dat hebben ze geërfd van Adam. Dus moet je kinderen zo snel mogelijk na de geboorte dopen. Vóór Augustinus beschouwde men kinderen als vanzelfsprekend onschuldig. De kinderdoop is de aanzet tot kinderdoctrinatie, altijd nuttig voor instandhouding van religie.

De leer van de erfzonde is wreed en bizar. De karmaleer zegt dat geluk of ongeluk komt door een persoonlijke keuze in een vorig leven. Dat afschuwelijke idee is nog humaan vergeleken met de erfzondeler. De christenen bleven vasthouden aan de erfzonde lang nadat het duidelijk geworden was hoe erfelijkheid werkt. Dat een algoede God de wereld zo in elkaar gezet heeft dat één misstap van een verre voorouder tot gevolg heeft dat elke mensenziel, die notabene door God zelf wordt gegeven aan elk embryo, meteen van het begin af aan een vloek draagt, is absurd. Volgens

de Bijbel is iedereen voor de eigen misstappen verantwoordelijk. In Exodus 20:5 en Deuteronomium 5:9 staat wel dat zelfs achterkleinkinderen de dupe van iemands afgoderij kunnen zijn, maar dat kan men opvatten als een metafoor voor 'iedereen die onder hetzelfde dak woont'. De augustinische god neemt echter onbepert wraak op alle nazaten van de eerste mens, en stuurt alle ongedoopten naar de hel. Dat mensen doodgaan hebben ze gemeen met vrijwel alles wat leeft, maar volgens de christelijke leer is dat een onderdeel van diezelfde mateloze goddelijke wraak.

Gestorven godenzonen

In die tijd waren er cultussen van Tammuz (een Babylonische godszoon die uit de doden was opgestaan), van Attis, van Dionysius, van Osiris, en van Bel-Marduk wiens wederwaardigheden (een Verlosser en Goede Herder die gevangen werd genomen en terechtgesteld) een treffende gelijkenis vertonen met die van de Jezus uit de evangeliën. We kennen de al genoemde Heracles tegenwoordig voornamelijk als krachtpatser, maar vroeger was er een Heraclesreligie. Ook hij kwam gruwelijk aan zijn eind. Na het uitspreken van de woorden 'Het is volbracht' stierf Heracles en ging naar zijn Vader in de hemel terwijl zijn verrader zich uit wroeging verhing. Klinkt bekend?

Titels als 'heer' en redder/heiland (sotèr) zijn regelrecht overgenomen van gangbare religies uit die tijd. In het Nieuwe Testament komen die bij Paulus nog nauwelijks voor, maar we vinden ze wel in latere geschriften zoals de evangeliën van Lucas en Johannes. De opvallende parallellen met verhalen over Heracles en andere goden en halfgoden betekenen niet dat Jezus 'eigenlijk' Heracles of zelfs Julius Caesar was. Het is net

andersom: de vroege christenen speelden leentjebuurt bij zulke cultussen. Dat er bij de dood van een held een zonsverduistering en een aardbeving waren en dat de doden uit hun graven opstonden (zie bijvoorbeeld Mattheüs 27) dat hoorde er gewoon bij. Het werd ook verteld over Julius Caesars tegenstander Pompeius.

Diverse mysteriegodsdiensten uit die tijd kenden rituele maaltijden waarbij men symbolisch het vlees en bloed van de gestorven en wederopgestane god nuttigde. Ook dat werd onderdeel van de paulinische Christus-cultus. De consecratiewoorden uit de rooms-katholieke mis komen dan ook uit 1 Corinthiërs 11. Bij Marcus staat bij het avondmaalsverhaal niets over een instructie dat de leerlingen iets dergelijks moeten herhalen. Jezus zegt alleen dat hij pas weer in het Koninkrijk Gods wijn zal drinken, wat nogmaals suggereert dat ze daar niet lang op hoefden te wachten. In latere evangeliën siepelen de ideeën van Paulus verder door.

Mede door toedoen van Paulus werden de 'christenen' steeds belangrijker ten opzichte van de joodse Jezus-sekte, speciaal buiten Palestina. In Jeruzalem lijkt Paulus tegengas te hebben gekregen van een broer van Jezus (Jezus had vier broers en ook zussen, zie Marcus 6:3).

Aanvankelijk waren er veel verschillende groepen christenen, en veel evangeliën, elk met hun eigen insteek. Uiteindelijk zijn er daar maar vier van 'erkend'. (3) Het ligt voor de hand dat dit de meest aansprekende waren. Dat het giftig antisemitische evangelie van Johannes, dat Jezus ook nog eens afschildert als een zeverende filosoof, uiteindelijk erkend is – mogelijk na redactionele toevoegingen –, betekent dat wat ik maar de joodse Jezus-sekte noem het pleit uiteindelijk verloor. Het eindtijdgeloof werd onbelangrijk en het liefdesmaal werd puur symbolisch: echt eten moest men maar thuis doen.

Maria

Zoals gezegd, godenzonen geboren uit een maagd kwamen op grote schaal voor in de oudheid. Het wordt zelfs van Boeddha verteld. Niettemin wordt Maria na het spectaculaire begin van de evangeliën van Mattheüs en Lucas verder nauwelijks meer in het Nieuwe

Testament genoemd. Waar komt de Mariacultus dan vandaan die nog steeds in de rooms-katholieke kerk bestaat? In de eeuwen rond het begin van de jaartelling was de Isiscultus heel belangrijk. Isis was de moeder van Horus en wordt wel eens afgebeeld terwijl ze de kleine Horus de borst geeft. Speciaal protestantse kerkhistorici denken dat de Mariacultus is geïnspireerd op de Isiscultus. Rooms en orthodoxen verzetten zich hevig tegen dat idee. In elk geval leek deze cultus in veel opzichten op de christelijke kerk, met heilige boeken, een openbaring, een hiërarchie, rituelen, processies, vasten, godsdienstige oefeningen en geen etnisch of sociaal onderscheid tussen de leden. In Efeze stond een grote tempel gewijd aan Isis wier cultus toen versmolten was met die van Artemis. Het is dan ook geen toeval, schrijft Deschner, dat in 431 op een concilie te Efeze Maria officieel tot Moeder Gods – tevens eretitel van Isis – werd verheven. Dat gebeurde niet vanzelf. Cyrillus, de patriarch van Alexandrië, had iedereen die hij maar kon vinden omgekocht om dit resultaat te bereiken. Dat was dezelfde Cyrillus die in 415 de moord geprovoceerd had op de beroemdste geleerde van die tijd, Hypatia.

Een religie met een vrouwelijke god tot wie men zich kan wenden is aantrekkelijker dan een religie zonder vrouwen, en de rol van Maria werd in de loop der eeuwen steeds belangrijker, culminerend in 1950 in het dogma dat Maria niet stierf, maar lijfelijk naar de hemel ging. Dat was de enige gelegenheid trouwens waarbij de paus expliciet van zijn in 1870 tot dogma verklaarde onfeilbaarheid gebruik maakte. De datum van het bijbehorende feest (15 augustus) was al in de vijfde eeuw gekozen, namelijk toevalig op de feestdag van Astrea, de godin der gerechtigheid.

Als u een afbeelding van Maria ziet, moet u even denken aan de 'heilige' Cyrillus die uiteindelijk dat fantasiebeeld heeft geschapen, en aan de meute moorddadige monniken die Hypatia midden op straat levend vilden met oesterschelpen omdat ze een bemiddelingspoging had gewaagd toen Cyrillus de joden wilde verbannen en gouverneur Orestes daar mordicus tegen was.

De cultus van Maria is maar een deel van de heiligencultus die toen al bestond, en die een aanpassing was van de heldenverering in de klassieke oudheid. Ik wil dit niet uitvoerig bespreken, maar nu wat dieper ingaan op misschien wel het meest bizarre onderdeel van het christelijk geloof: de drievuldigheidsleer. In tal van religies komen driemanscapen van goden voor, bijvoorbeeld Jupiter, Juno en Minerva bij de Romeinen. Zo'n drieenheid maakt een religie aantrekkelijker. 'Dat willen wij ook', moeten de christenen hebben gedacht.

Christustheologie

Jezus was zoon van God, althans dat zegt God zelf bij de doop van Jezus (Marcus 1), maar wat dit precies inhield was niet zo duidelijk. Zou de geest van God toen in hem zijn gevangen? Of was het een soort adoptie? Het idee dat de Zoon van God al veel eerder bestond, is verwerkt in het evangelie van Johannes, waar Jezus zegt: 'Eer Abraham was, ben ik' (Johannes 8:58). Dat staat in schril contrast met Marcus 10:18, waar Jezus zegt 'Waarom noemt u mij goed? Niemand is goed dan God alleen.' Als de Zoon al eerder bestond, was hij dan een lagere god, een schepsel zoals de engelen? Dat was de opvatting van Arius (256-336). Weer een andere zienswijze was dat Vader, Zoon en Heilige Geest alleen maar drie aspecten van de ene God waren. Er waren heel veel subtiel verschillende opvattingen, en de aanhangers bestreden elkaar heftig en gewelddadig. Hoe het precies zat met de Heilige Geest was nog van ondergeschikt belang.

In het voorjaar van 325 voltooidde Constantinus ► zijn greep naar de macht over het hele Romeinse rijk door zijn zwager Licinius te vermoorden. Hij was allang tot de overtuiging gekomen dat de opkomende christelijke religie het best geschikt was om hem te helpen. Maar dan moesten die christenen niet onderling ruzie maken. Hij liet nabij zijn zomerverblijf in Nicea (het tegenwoordige İznik) in de zomer van 325 een concilie beleggen over deze kwestie. In feite dicteerde hij hoe het zat: Vader

en Zoon waren *homo-ousios*, wezensgelijk (Latijn: *consubstantialis*), en zo kwam het in de toen vastgestelde geloofsbelijdenis. Daar staat ook in dat de Zoon geboren en niet geschapen is (*genitum non factum*) wat suggereert dat men in die tijd meende dat ook God onderworpen is aan 'natuurlijke' processen zoals geboorte en groei. Constantinus had dit idee gepikt van de gnostici. Voor zover bekend dacht geen van de bisschoppen er zo over. Met andere woorden: de 1=3-leer danken de christenen aan een grote schurk. (4)

Constantinus profiteerde behoorlijk van de christelijke kerk. Die predikte namelijk onderdanigheid, wat prima uitkwam bij het vergaren van de vrijwel ondraaglijke belastingen waarmee Constantinus zijn spijlucht financierde. Uiteraard pikte de clerus ook een fors graantje mee.

Na de dood van Constantinus in 337 moordde diens zoon Constantius II vrijwel zijn hele familie uit (twee ooms en zeven neven) en nam de macht over. Constantius II was echter volgeling van Arius. In 361 werd hij opgevolgd door een neefje dat hij bij zijn moordpartij had overgeslagen: Julianus. Die deed een poging de heidense cultuur te herstellen en de voorrechten van de christelijke geestelijkheid te beperken, maar hij stierf al in 363. Pas met Theodosius (vanaf 380) kwam er weer een fanatieke aanhanger van 'Nicea' op de keizerstroon. Die belegde meteen een concilie waarin een nieuw strijdpunt werd beslist: de Heilige Geest komt voort uit de Vader én de Zoon. De oosterse bisschoppen waren het niet eens met 'én de Zoon', en uiteindelijk leidde dit er in 1054 toe dat de oosterse kerk zich van de westerse afsplitste.

Kerstmis

Theodosius zorgde voor een definitief apart feest voor de geboorte van God, namelijk op de dag van de winterzonnewende. De zonnegod werd al eeuwen alom vereerd, maar op 25 december was er eigenlijk geen feest. Jezus en Johannes de Doper werden op de lente- respectievelijk herfstevening verwekt, en dus geboren op winter- en

zomerzonnewende. Het ging kennelijk om de symboliek van het hemellichaam Zon, niet om een corresponderende godheid. De datum van het kerstfeest is dus onderdeel van anti-arianistische propaganda. (5)

De grote Isaac Newton (1642-1727) heeft zich intens geïnteresseerd voor theologische kwesties. Hij werd gehandicapt door zijn overtuiging dat de Bijbel absoluut betrouwbaar was. Hij zag trouwens alchemistische geschriften ook aan voor gecodeerde boodschappen van Mozes. Maar hij kon natuurlijk gewoon nalezen hoe de triniteitsleer tot stand is gekomen, en concludeerde correct dat de Drievuldigheid onzin was. De hervormer Michael Servet (1511-1553) dacht er eerder ook zo over, en daarom zette Calvijn hem op de brandstapel.

Het boek van Deschner bevat nog veel meer materiaal dat duidelijk maakt wat een chaotische hutspot van religieuze ideeën het christendom eigenlijk is, en dat het voornaamste doel van dat alles instandhouding en uitbreiding van de organisatie is ten behoeve van de leiding.

Noten

1. Deschners boek verscheen oorspronkelijk bij Günther Verlag met ondertitel *Eine kritische Kirchengeschichte von den Anfängen bis zu Pius XII*. Het werd in 1980 opnieuw uitgegeven door Econ Verlag. De Econ-uitgave is ook op internet te vinden. Alibri Verlag publiceerde het opnieuw in 2015, nu met ondertitel *Ein Demaskierung des Christentums von den Evangelisten bis zu den Faschisten*.

2. Volgens Mattheüs woonden Maria en Jozef in Betlehem, daar kwamen de drie wijzen op bezoek toen ze hun geleide-ster op het dak van het geboortehuis zagen zitten, waarna het jonge gezinnetje vluchtte naar Egypte en pas jaren later terugkeerde maar in Nazaret ging wonen. Lucas laat Maria en Jozef in Nazaret wonen, maar de geboorte is 100 km zuidelijker, namelijk in Betlehem waar ze even waren wegens een volstrekt onzinnige volkstelling.

3. Overigens werd pas rond 1500 officieel vastgelegd dat de Bijbel woord voor woord goddelijk geïnspireerd was.

4. Het Romeinse rijk werd toen bestuurd door een viermanschap: westelijke en oostelijke keizer, elk met een onderkeizer tevens troonopvolger. Constantinus' vader was de westelijke keizer, maar toen die stierf, heeft Constantinus een voor een alle concurrenten geëlimineerd. Hij was dus een usurpator. Pal na het Concilie van Nicea liet hij zijn vrouw en zoon vermoorden. Hij werd pas gedoopt op zijn sterfbed.

5. Deschner schrijft dat het kerstfeest op de dag van een bekend feest voor de zonnegod werd gezet, maar nieuw onderzoek (van Steven Hijmans, 2003) spreekt dit overtuigend tegen.

Het einde van de geschiedenis is helemaal niet bereikt

Rik Min

Aangespoord door een opmerkelijke boekbespreking in de Vrijdenker, namelijk van Enno Nuy in nr. 2018-01, ben ik ook het boek gaan lezen van Philipp Blom, *Wat op het spel staat*. Het is inderdaad een zeer lezenswaardig boek. Philipp Blom laat zien dat 'het einde van de geschiedenis' helemaal niet bereikt is. Francis Fukuyama dacht, toen hij zijn boek *Het einde van de geschiedenis en de laatste mens* schreef, dat er na de val van het socialisme in de Sovjet Unie geen klassenstrijd meer zou zijn. Philipp Blom lacht om dat wensdenken van liberalen en neoliberalen. En toont aan, zonder het zo te noemen, dat de strijd tussen links en rechts gewoon door is gegaan. De aarde wordt uitgeput en de werkenden idem dito. Hij toont ook aan dat filosofie ondanks haar grote gestes "adembenemend provinciaals" kan zijn [p. 95]. Het kapitalisme dacht rond 1991 de alleen-heerschappij (c.q. de hegemonie) over de wereld te hebben. Maar doordat het overal ter wereld de plaatselijke markten verwoestte, werd door het verspreiden van economische onzekerheid in vele delen van de wereld een enorm gevoel van culturele vernedering gecreëerd. Zelfs in de USA zelf.

Enorme mensenstromen zijn op de vlucht voor de dood of op zoek naar leven. Werklozen worden niet meer geteld, mede door werklozen anders te noemen of in statistieken te verbloemen. Armoede, crisis en nepbanen zijn alleen nog niet overal duidelijk zichtbaar omdat er genoeg geld is om problemen te verhullen. Ook de mensen die een echte baan

hebben, raken steeds gedesillusioneerder. Een derde van de werknemers in de USA en in de UK is zelfs van mening dat hun baan overbodig is en niets constructiefs bijdraagt aan de samenleving [p. 98]. *Bullshit jobs* hebben hun uitwerking op de psyche van de mensen die ze moeten uitoefenen. Wie niets heeft, hoeft niet te verhongeren maar krabbelt ook nooit meer overeind. Wie een baan heeft, moet vrezen die te verliezen. We leven in een markteconomie. We zijn elkaars concurrenten. Angst zit ons allemaal op de hielen [p.98]. De hoop is uit de samenleving verdwenen. We mogen alleen nog consumeren. Dat is onze taak geworden.

De meesten zien dat de oude belofte van de vrije kapitalistische samenleving niet meer werkt. Philipp Blom trekt de vergelijking met de situatie in 1918. Mensen waren ook geschokt door de gebeurtenissen van 1914-1918. Dat arbeid toen ook slechts een anonieme hulpbron voor anoniem kapitaal geworden was. Een dictator van tegenwoordig ziet eruit als de voorzitter van een raad van commissarissen. We kunnen ons niet nogmaals een crisis zoals die van 2008 veroorloven. Die crisis heeft niet alleen financiële reserves nutteloos in rook doen opgaan, maar ook publiekelijk en volkomen schaamteloos het geloof in de fundamentele rechtvaardigheid van een samenleving, die eerlijke arbeid belooft en

Rik Min (Bergen, 1946) is geïnteresseerd in het verval van de huidige kapitalistische maatschappij. Hij schreef *Socialisme 2.0* over wat er gaande is in China (en Cuba) en eerder *70 jaar leugens, bedrog en regime changes* over allerlei warme en koude oorlogen. Zie www.boekengilde.nl, zoek daar naar 'socialisme'.

misdaad straft. De liberale markt heeft op veel plaatsen voor een immense ontzuivering gezorgd. Maar hij eindigt met te zeggen dat ideeën weer belangrijk geworden zijn. Mijn conclusie is dan ook - dat ondanks de niet aflatende stroom onzinverhalen over socialisme - we weer moeten gaan

nadenken over een socialistische samenleving waar de menselijke behoefte centraal staat en niet alleen de tucht van de markt heerst. De wereld is toch maakbaar?! De geschiedenis moet nog beginnen.

Beledigen is helemaal niet slecht *)

Bob Klerks

De email-discussie die ontstond naar aanleiding van de stellingname van Anton van Hooff en de weergave daarvan in De Vrijdenker 2018-02 heeft mij tot schrijven aangezet.

Ten eerste wil ik aangeven dat het beledigen van een individu of bevolkingsgroep niet mogelijk is. Het is een emotie die bij de ontvanger(s) wordt veroorzaakt, hoogstwaarschijnlijk door een gebrek aan kennis. (Hoe minder kennis, des te meer emotie??)

Om mij nader te verklaren wellicht de volgende aangenomen situatie. Stel, iemand noemt mij een hoerenzoon. Ik voel mij dan niet beledigd, want ik weet dat mijn moeder geen hoer is. Hierdoor weet ik, dat degene die de uitspraak deed, niet goed is geïnformeerd en dus als onwetend dient te worden geduid. En ook al was mijn moeder een hoer, dan spreekt hij alleen maar de waarheid en wordt mijn moeder er niet minder om. Ook kan ik op mijn beurt de waarheid niet als een belediging opvatten.

Alle beledigingen zijn op deze wijze te ontkrachten. Als men maar wil.

De praktijk leert echter anders, want onwetendheid is helaas nog wijder verspreid dan water. De investering (enthousiasme, saamhorigheidsgevoel, tijd en geld) die mensen doen in hun bezigheden, zoals sport, tradities en religie, geeft hen een emotionele binding met hetgeen ze aan het doen zijn. Het is voor deze mensen erg moeilijk om niet beledigd te raken en een verstandelijk juiste positie in te nemen en over te gaan tot de orde van de dag. Een 'toorn van het volk' ligt daarmee op de loer.

De openingszin van Paul Mercken, zo zal u duidelijk zijn, ligt ten

grondslag aan mijn schrijven. Paul vindt de stelling 'onnodig kwetsend'. Nou en? Naar alle waarschijnlijkheid, omdat Paul zich verplaatst in de individuele leden van de groep Forum Christendom en Wetenschap. Dat is naar mijn idee niet handig, laat die groep dat maar zelf uitmaken, lijkt mij. Van een belediging kan sowieso geen sprake zijn (zie voorgaand), dus onnodig om aan te halen.

Als realist weet ik natuurlijk ook dat het beledigen van individuen en groepen een vorm van volkssport is, die niet is uit te roeien. Er blijven immers altijd mensen achter idioterie aanlopen, waarop criticiasters heerlijk hun verbale kunsten kunnen botvieren. Van voetbal tot heilig boek.....

Het is ook belangrijk om eerst dan met anderen in debat of discussie te gaan, als men zeker is van de emotionele gesteldheid van de andere partij. Is die zekerheid niet voldoende, dan zou ik voorstellen op gepaste afstand door te gaan met ridiculiseren van de gevoeligheden, om maar geen slachtoffers van fysiek geweld te hoeven

veroorzaken. Geciviliseerd gedrag is immers in sommige parlamentsgebouwen ook niet aanwezig en 'meten is weten'. Nietwaar? Dus meneer Anton, goed meten!

Ook het betitelen van schizofrenie als een ziekte gaat mij te ver. Er zijn vele persoonlijkheden te noemen die wellicht buiten het gemiddelde liggen, maar daarmee is het nog geen ziekte. Dit geldt ook voor schizoïde mensen, borderliners en paranoïden onder ons. Zij horen er ook bij, of althans dat zouden zij moeten! Val je met je persoonlijkheid te veel op in de maatschappij, dan wordt je al snel als outcast weggezet. De maatschappij kan extravagantie niet gebruiken, iedereen heeft zijn eigen agenda voor zijn dagelijkse portie 'go with the flow'. Zij die extra aandacht vragen, ADHD-ers en depressieven bijvoorbeeld, worden met pillen in toom gehouden in plaats van met meer menselijk contact en aandacht. Het wordt naar mijn idee pas problematisch of ziekte-lijk als er gevaar dreigt voor de persoon in kwestie en/of zijn omgeving.

Ook de visie van Catherine de Jong geeft aan dat schizofrenie wijder verbreid is dan wij voor lief wensen te nemen. Door binnen verschillende activiteiten in het leven een geheel andere manier van uiten en reageren toe te passen geven wij aan er vrede mee te hebben verschillende petten te dragen.

Dit gedrag is ontstaan, doordat in onze samenleving ieder kind geestelijk verkracht wordt om maar deel te kunnen blijven nemen aan de samenleving. Een mooi voorbeeld daarvan is

Bob Klerks is lidabonnee van DVG.

een persoon die met zijn huisdier op schoot een gehaktbal zit te eten. Als je dit tafereel tot op het bot analyseert begrijp je ineens de absurditeit en de waanzin er van. Deze persoon is knettergek.

In onze samenleving wordt dit helaas als iets normaal beschouwd. Op onze wereld zijn vormen van gedrag ontstaan door jarenlang (zelfs eeuwen lang) hetzelfde te doen en niemand die de illegaliteit van bepaalde handelingen in twijfel trekt. In Indonesië kan men bijvoorbeeld rica rica anjing eten. Een gerecht waarbij een nog levende hond wordt gegrild en gereedgemaakt voor de dis. Het lijkt mij niks, maar er zijn hele volksstammen die dit heerlijk vinden EN oke. Zo ook dus de gehaktbal.

Er zijn universele rechten en plichten die geëerbiedigd moeten

worden als men zich van de dierenwereld wenst te onderscheiden. Doet men dit niet dan zal de mensheid er inderdaad voor gaan zorgen, dat het in ieder geval voor de mensheid zelf slecht zal aflopen. Maar dat is uiteraard hoe je het bekijkt..... Een wereld zonder mensen redt zich ook wel.

Een universeel recht voor alles dat leeft is bijvoorbeeld dat een regenworm net zoveel recht heeft om zich hier te manifesteren als een mens. Een mens is echter door zijn 'intelligentie' direct verantwoordelijk voor alle gevolgen van zijn handelingen. Dieren kunnen niet anticiperen op hun toekomst en leven in het nu. Instinctmatig.

Door ons te verschuilen achter door de mens gemaakte wetten, gedragingen en tradities komt er van een toepassing van universele rechten en

plichten niet veel terecht. En al helemaal niet zolang onze democratie innig getrouwd blijft met het kapitalisme. Jammer, een gemiste kans.

Resumerend zal u duidelijk zijn dat ik een fervent voorstander ben van het aangaan van een discussie met het Forum Christendom en Wetenschap door meneer Anton met zijn stellingname 'Een christelijke wetenschapper is een schizofreen'. Hij heeft gewoon gelijk. Leden van het forum zijn uiteraard niet ziek of gek. Totdat men begint te meppen.

De gemeenteraad van Staphorst hanteert ook een stelling van een 6000 jaar oude wereld en niemand die er tegen protesteert....

*) De titel is bedacht door de redactie.

Vrijdenkerszangen (4)

FIJNMAN'S GOD.

Wat drijven met den goeden God,
Die vrome zieltjes toch den spot!
Zij maken van hun God een slons,
En wringen dien, als waar 't een spons.
Nu maken ze er een herder van,
En dan weer eens een wrede tiran,
Nu is die God een liefdrijke Heer,
Een zorgend vader en zoo meer,
Bij wien men toevlucht vindt en heul,
En dan weer is die God een beul;
Nu is hij langzaam, dan weer vlug,
Vandaag zeer vriend'lijk morgen stug.

Speelt Fijnman in de loterij,
Hij roept zijn lieve God erbij,
Trekt hij een prijsje van belang
Dan wijdt hij God een vroom gezang,
Maar krijgt hij op zijn lot een streep,
Dan geeft hem God dien bozen kneep.
Heeft Fijnman's zoon zich vrijgeloot,
Dan wordt zijn Heer zeer fraai vergoed,
Maar moet hij dienen als soldaat,
Dan brouwt de Heer zijn zoon dat kwaad.

Komt Fijnman's vrouw in 't kinderbed,
Dan schenkt hem God dien vaderpret,
Bevalt zijn vrouwtje van een zoon

Dan schenkt hem God dat vaderloon,
Maar heeft ze een dooden zoon
gebaard
Dan heeft hem God een ramp bewaard.
Gaan Fijnman's zaken extra goed,
Wat heet zijn lieve God dan zoet;
Maar zoo zijn zaken rugwaarts gaan,
Dan heeft hem God niet bijgestaan.

Gaat Fijnman 's avonds naar de kroeg
En speelt een kaart en wint genoeg,
Dan was de Heer steeds op zijn hand;
Maar zoo een uitgeslagen klant,
Baas Fijnman's laatste penning wint...
Dan was hem God niet goedgezind.
En smijt hij vloekend keer op keer
De kaarten op de tafel neer.

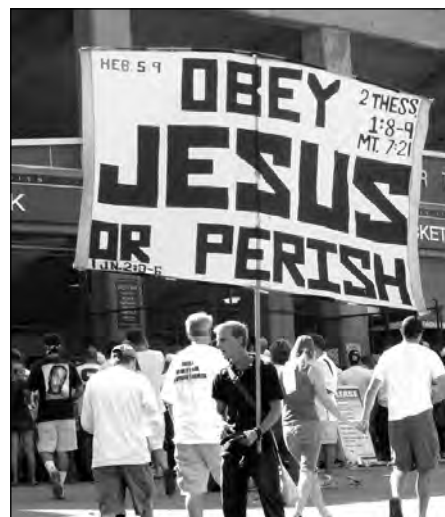
'k Heb lang dien Fijnman bestudeerd
En heb er dat toch van geleerd,
Dat Fijnman is een domme kwast
Een schraapzieke ontevreden gast...
Of dat zijn God naar alle schijn,
Een wispelturige Heer moet zijn.

Toen 'k dit bedaard eens overdacht,
En Fijnman aan 't verstand eens bracht,
Toen bracht de vrome man, eilaas!
Mij aanstonds menig bijbelplaats,
En bijbeltekst op bijbeltekst —
En toonde mij — hoe allergekst! —
Dat hij — Fijnman — had gelijk;
"Ja!" riep hij, "kijk maar, buurman
kijk,

En lees maar wat er in de schrift
Door 's Heeren vinger is gegrift" —

En toen ik 't al gelezen had,
En van die zottentaal werd zat
Riep ik, all' behalve bijbelsnug:
"Wat heeft uw God een breeden rug."

[Gedicht uit de bundel
"VRIJDENKERSZANGEN",
uitgegeven in 1914 door De Roode
Bibliotheek van Gerhard Rijnders.
Snug ≈ snugger.]

Mathijs Deen – Over oude wegen

Thomas Rap, 416 pagina's

Enno Nuy (mini-c.v. zie pag. 5)

Soms heb je opeens zo'n boek in je handen waarbij je op de eerste pagina al hoopt dat er geen einde aan komt. Om het vervolgens in een paar dagen uit te lezen. En als er een goed schrijver aan het woord is – hetgeen hier het geval is – lees ik passages rustig meerdere keren, maar op enig moment geraak je toch op die laatste pagina. Ik geef hier slechts één voorbeeld van een prachtige zin van Deen: “De talrijke stormen en regenbuien die over het land trokken, zorgden ervoor dat de kleuren van de berghellingen, de begroeide daken, de turfmuren, de graslanden, de mensen en het vee gedempt werden tot verwante tonen van mos, mist, gras en aarde. De huizen lagen als schapen in een storm tegen de grond gedrukt”.

Mathijs Deen, ik was hem niet eerder tegengekomen, is schrijver en radiomaker. In *Over oude wegen* vertelt hij de geschiedenis van de Europese wegen, aan de hand van het wegennet zoals dat op de tekentafels van de Economische Commissie voor Europa eind jaren veertig van de vorige eeuw werd geschetst en dat door de afzonderlijke nationale overheden zou worden gerealiseerd.

De reis begint dan ook in Genève waar de *Declaration on the Construction of main international Traffic Arteries* werd opgesteld. Natuurlijk sloten de Europese wegen, de E-wegen aan bij bestaande routes hetgeen Deen in staat stelde zijn reis in de prehistorie aan te vangen.

En zo komen de wederwaardigheden van homo erectus, de Thraciërs en Kelten en Kimbren, de Romeinen, de Vikingen en de Middeleeuwen tijdvolgordelijk aan bod, gevolgd door Napoleon, de duizelingwekkende jaren rond 1900 om weer bij het nu uit te komen, het moment waarop je het boek sluit, jammer dat het al uit is!

Wat maakt een boek over wegen de moeite waard? Je kunt zoals Claudio Magris de loop van de Donau volgen en de geschiedenis van het stroomgebied vertellen. Of je schildert als Robert Macfarlane oude wegen aan de hand van hun ligging en de natuur waarin ze ingebed werden. Maar je kunt ook, zoals Mathijs Deen, uit verschillende tijdperken personen tot leven brengen wier levens zich juist tegen de achtergrond van een of meerdere trajecten, reisroutes afspeelden. Zelf heb ik geen voorkeur maar stel vast dat ik van alle drie hier genoemde schrijvers genoten heb.

Een verhaal over mensen kan, mits boeiend verteld, een geschiedenis tot leven brengen. Maar als het teveel fictie wordt, haak ik af. Dat probleem heeft Deen voor mij opgelost door uitsluitend de geschiedenissen te verhalen van personen die daadwerkelijk bestaan hebben. En hij neemt zich het dringende advies van een IJslandse ter harte als zij hem bezweert zich aan de feiten te houden, “dingen waarvan jij weet dat ze waar zijn”.

Wegen stellen mensen in staat te reizen, met elkaar in contact te komen. Maar, waarschuwt Deen: waar wegen kwamen,

volgden legers. En er zullen heel wat legers voorbij trekken in dit boek. Maar we beginnen bij het begin waar Europa werd afgeschilderd als “de barre uithoek van de vroege steentijd, de cul-de-sac van de prehistorie, waar de tijd niets dan wrakhout deponeerde, zoals de ontdekker van Lascaux, Abbé Breuil, het in 1912 al had uitgedrukt”. Meenden twee Leidse onderzoekers in 1994 nog dat de eerste bewoners in Europa hoogstens vijfthonderdduizend jaar geleden kwamen, Ashton en Hayes, twee Britse wetenschappers ontdekten dat die eerste bewoners minstens driehonderdduizend jaar eerder gedateerd moesten worden en inmiddels weten we dat de eerste mensachtigen ruim een miljoen jaar geleden hier al rondzwierven. Maar wel was duidelijk dat

“wie ten noorden van de Alpen in Europa wilde wonen (-) moest zich lekker warm kunnen inpakken, liefst een vuur kunnen maken, met een groep soortgenoten kunnen samenwerken en op zijn minst een seizoen vooruit kunnen denken. En de homo erectus die een kleine twee miljoen jaar geleden in het Midden-Oosten en de Kaukasus rondliep kon dat niet. Die was daar met zijn 600cc hersenen te dom voor. Te dom voor Europa”. En wat ook zeer opvallend is (we kwamen dit gegeven

al uitvoerig tegen in *Sapiens* van Noah Yuval Harari): “vanaf het moment dat de eerste mensen er arriveerden tot aan de moderne tijd: in alle tijdvakken, en onder alle varianten van mensen die er hebben gewoond, zijn sporen te vinden van onderling geweld”.

Zo trekken de homo erectus en homo heidelbergensis aan ons voorbij en lezen we over Kelten en Kimbren, hebben we Europa van Oost naar West doorkruist en zijn we van het uiterste noorden afgezakt via de Elbe en de Donau tot aan de IJzeren Poort. En vertelt Deen ons het fascinerende verhaal van het ‘meisje van Egtved’, de iedere verbeelding tartende geschiedenis van Boiorix, leider der Kimbren, het slecht aflopende levensverhaal van struikrover Bulla en de ontroerende saga van Gudrid, die heel Europa door reist om aan de paus te vragen of ook haar niet gedoopte moeder toegang tot de hemel zal krijgen. De schrijver laat er geen misverstand over ontstaan: de katholieke gezagsdragers kenden geen genade. Wie ongedoopt was restte slechts de hel.

Zoals gezegd, alle personages in dit prachtige boek hebben daadwerkelijk bestaan, hun leven werd gedocumenteerd en

gearchiveerd. En op basis van wat ons uit de geschiedenisboeken bekend is of wat daarvan gereconstrueerd kan worden, vertelt Deen deze persoonlijke geschiedenissen. Zoals ze hadden kunnen zijn, we zullen het nooit weten maar op deze manier verteld, worden de gevolgde routes helder, gaan ze voor ons leven. De fictie beperkt zich tot de door Deen verhaalde gedachten, emoties en gesprekken met derden van zijn hoofdpersonen. Precies genoeg om een verhaal te kunnen vertellen zonder het risico te lopen de werkelijke toedracht van toen uit het oog te verliezen.

Zoals gezegd, dit is werkelijk een prachtig boek. Geen wetenschappelijke verhandeling met een uitgebreid register en notenapparaat maar desondanks lijkt het zeer goed gedocumenteerd, waarvoor de schrijver ook verantwoording aflegt in zijn laatste hoofdstuk. Geografie en geschiedenis op deze wijze bijeengebracht is een genot om te lezen. Uitstekend proza ook, niet alleen het wat, maar vooral ook hoe Deen het opschrijft is werkelijk voortreffelijk. Voor wie ervan houdt en er oog voor heeft is dit een boek dat niet ongelezen mag blijven.

UIT DE OUDE DOOS GOD IS HET KWAAD (4)

DOOR
A.L. CONSTANDSE
1924

UITGAVE HOOFDBESTUURS BROCHUREHANDEL
"DE DAGERAAD" L. TORENSTRAAT 22, ROTTERDAM

[Deze Dageraad-brochure is gedigitaliseerd door René van Elst, november 2017. De spelling is precies overgenomen; enkele evidente zetfoutjes zijn gecorrigeerd. De nummers tussen [] zijn de paginanummers (telkens bovenaan de pagina) van de brochure. De tegen Constandse gerichte brochure van Dr. A.H. de Hartog, "De glorie der religie", waarnaar af en toe verwezen wordt, is te lezen en als pdf-document te downloaden hier: <http://www.delpher.nl/nl/boeken/view?coll=boeken&identif=MMUBVU05:000000530>]

[14] winters mensen van kou omkomen en 's zomers van de warmte? Als het 's winters regent tot nadeel van allen en 's zomers langdurige droogte de oogsten doet mislukken, óók ten nadeele van allen? Wanneer de werkende mensch onvoldoende en de nietsdoende overdadig te eten heeft? Indien de mensch zijn wetenschap aanwendt tot zijn geluk en ongeluk beide? Toonen niet dagelijks duizenden gevallen ondoelmatigheid?

Vandaar dat dieren- en plantensoorten, ja zelfs menschen-stammen (Indianen, Australiërs) te gronde gaan bij gebrek aan doelmatigheid en aanpassingsvermogen. Men zou kunnen zeggen: de natuur zoekt doelmatigheid, om haar slechts in één van de honderd gevallen te vinden — maar wijl de natuur niet bewust is, behoort men te zeggen: de oorzaken, welke plant of dier bepalen in handelingen en leven, hebben in 99 gevallen den dood en in een enkel geval

doelmatigheid ten gevolge. En indien doelmatigheid een "god" moet bewijzen, toont gebrek aan doelmatigheid, dat er geen god zijn kan.

Doch als er doelmatigheid is, kan ze niet anders dan als gevolg aanwezig zijn. Doordat een plant in vochtige streken groeit, en veel water moet worden uitgewasemd, krijgen de bladeren een zoodanige werkzaamheid te vervullen, dat ze alle voedsel opslorpen en groote bladen worden. In den bestaansstrijd zijn zwakke dieren gedwongen geworden hun voedsel óf in de aarde te zoeken of in de lucht: de sterkere dieren verdreven hen. Daardoor was de mol genoodzaakt met zijn voorpooten te graven en deze "gingen er naar staan", ze werden scheeve schepjes. Doch de vogel moest zich verheffen en zijn voorste ledematen ontwikkelden zich bovenmate sterk. De koe, die grazen moet, vormt stevige nekspieren. Het paard, steunende op één, de grootste teen, ontwikkelt deze tot hoef, terwijl de andere teenen afsterven en rudimentair worden. Dit natuurfeit, *dat de functie het orgaan vormt*, verklaart de betrekkelijke doelmatigheid.

Doch moest een god geen universeele doelmatigheid voorstaan in zijn eenheidsdrang? En zie nu welk een doelmatigheid in de natuur heerscht: de doelmatig gebouwde duif kan niet verhinderen, dat ze door een roofvogel of roofdier wordt opgevreten en de mol wordt het slachtoffer van den hond. De spin bouwt haar webbe — en de vlieg vindt er haar dood in. Wat doelmatig is voor de snoek is het allerminst voor de baars. Want ieder dier en elke plant ondervindt tegenover sterkere machten zijn ondoelmatigheid Multatuli had gelijk toen hij veronderstelde, dat, als de vogelen "gods eer" verkondigen na het eten ... de opgevreten wormen toch zeker niet meezingen! En Schopen-

[15] hauer heeft zijn meest tragische bladzijden gewijd aan het klaaglied in de natuur en de samenleving, aan de verscheuring en de onredelijkheid in de smartelijke werkelijkheid.

De bewijzen voor het godsbestaan echter vonden nog andere reddingsboeien: ze gingen zich begeven op de minder controleerbare gebieden van de zedelijkheid, den geest, de intuïtie en dergelijke achterdeurtjes. Laten we daaraan enkele woorden wijden.¹⁾

Kant heeft na de vernietiging der theologische bewijzen voor het godsbestaan een ethiek verdedigd welker doel was,

de mensen zóó te doen handelen dat elke daad als maatstaf zou kunnen gelden voor die van ieder ander. Behalve dat hij vergat hoe juist tegenstrijdige daden voorwaarde zijn tot een ontwikkeling door strijd en overwinning van het nieuwe op het oude, vond hij in zijn moraal weer de christelijke wegen terug. Immers als een reismakker moest de plicht geacht worden den mensch te vergezellen en te *dwingen* juist tot het tegennatuurlijke, tot wat instinct, neiging, behoefte weerstaat en afwijst. Op deze wijze was god immanent geworden, inwonend als autoriteit – en was het dualisme, de tegenstrijdigheid tusschen den mensch als verschijning en den mensch als "ding an sich", als goddelijk wezen dat zich openbaren moest, gered geworden. De zedelijkheid werd aldus niet verklaard uit de natuur of de samenleving, doch uit een andere, zij het onbekende, "ware" werkelijkheid.

Kant echter kende nóch de sociologie, noch de natuurlijke ethiek.²⁾ Zij leerde dat uit den bestaansstrijd een betrekkelijke saamhoorigheid was gegroeid en dat deze van meer waarde werd voor de evolutie dan de strijd om het bestaan; dat in de families, de verwantschappen en horden reeds een gezelligheid heerschte, welke gevolg was van het *te zamen* zich verweren tegen den vijand. Wellicht is in dien zin oorlog aanvankelijk tot nut geweest, terwijl hij thans juist verscheurt wat hij in de primitieve wereld kweekte: solidariteit tusschen horde- en stamgenooten. Spencer heeft meer dan iemand anders op dit verschijnsel gewezen: hoe de strijd weldra niet meer door alle stamgenooten werd gevoerd, doch alleen door de "strijdbaren" als beroepssoldaten, die de "arbeidzamen" uit hun *eigen stam* gingen onderdrukken en uitbuiten. Deze maatschappijkennis leert meer ten aanzien van moraal dan alle speculaties. Immers

1) Men zie overigens mijn "Ellende der Religie", Uitgeverij "Alarm" en mijn artikelen in De Vrijdenker van 8, 15 en 22 September.

2) Daarover raadplege men o.a. G. KAPTEYN-MUYSKEN: Affirmatie, J. M. GUYAU Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction. P. KROPOTKINE Natuurlijke moraal. Id. Ethiek. Id. Wederkeurig dienstbetoon.

[16] de solidariteitseigenschappen bleken erfelijk, evenzeer als de "strijdbare en arbeidzame typen" als atavismen, als verouderde en niet langer bij onze cultuur passende soorten, zijn blijven voortleven. De saamhoorigheid is reeds bij de dieren groot: bij vogels, apen, bavianen; zij waarschuwen elkaar, voeden de jongen en zwakken, soms zelfs de blinden, zij ervaren dat slechts de gezonde soort sterke individuen kan voortbrengen en dat omgekeerd de redding van den enkeling de soort in stand houdt. De natuuronderzoekers Kessler en Darwin hadden in het midden der vorige eeuw dit reeds geconstateerd.

De natuurlijke moraal berust derhalve op wederkeurigheid: de *wederzijdsche* steun maakt de samenwerkenden allen sterker. Doch in perioden van gering gevaar, groote veiligheid en een zekere rust (voortkomende uit wederzijdsche impotentie of uit tijdelijke verzadigdheid óf uit overvloed van verbruiksmiddelen) vormt de sterke meer energie dan hij behoeft voor zichzelf: hij wordt daadkrachtig, hij zoekt den strijd of het gevaar, hij staat op tegen natuur of dwang.

Wordt vervolgd

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan de hoofdredacteur op het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur bereikbaar zijn.
- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op

thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.

- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
- A.u.b. niet te veel noten; alleen eindnoten.
- Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
- Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
- Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
- Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
- Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraan.
- Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
- Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen.

Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

De Vrije Gedachte

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel:

het bevorderen van het vrijdenken.

Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een regiokring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijegedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl
en onze Facebook-
pagina

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: wikipedia.org.)

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudo-wetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden